

MART
2025

Adıyaman, Sahipsiz Şehir: Bir Siyasi Özgürleşme Hikayesi

Giulia FOURNIER

4^{ifri}
since
1979

Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (IFRI), önemli uluslararası konularda Fransa'nın başlıca bağımsız araştırma, bilgilendirme ve istişare merkezidir. 1979 yılında Thierry de Montbrial tarafından kurulan IFRI, 16 Kasım 2022 tarihli kararname ile kamu yararına faaliyet yürüten bir vakıf olarak tanınmıştır. Herhangi bir idari denetime tabi olmadığından, faaliyetlerini hür bir şekilde belirleyip çalışmalarını düzenli olarak yayınlamaktadır.

IFRI, çalışmaları ve incelemeleri aracılığıyla siyasi karar alıcıları ve uzmanları disiplinlerarası bir yaklaşımla uluslararası düzeyde bir araya getirir.

Bu metinde ifade edilen görüşler yalnızca yazarını bağlar.

ISBN: 979-10-373-1084-2

© Tüm hakları saklıdır, IFRI, 2025

Kapak: Adıyaman, Türkiye – Ocak 2023: Adıyaman Saat Kulesi
© yilmazharmanci/Shutterstock.com

Bu yayından nasıl alıntı yapılır:

Giulia Fournier, “Adıyaman, Sahipsiz Şehir: Bir Siyasi Özgürleşme Hikayesi”,
IFRI Araştırmaları, IFRI, Mart 2025.

Ifri

27 rue de la Procession 75740 Paris Cedex 15 – FRANSA

Tel: +33 (0)1 40 61 60 00 – Faks: +33 (0)1 40 61 60 60

E-posta: accueil@ifri.org

İnternet Sitesi: Ifri.org

Yazar

Grenoble Siyasal Bilimler Enstitüsü'nde "Akdeniz ve Orta Doğu'da Entegrasyon ve Değişim" yüksek lisans programından mezun olan **Giulia Fournier**, Grenoble Siyasi Bilimler Enstitüsü'ne bağlı CERDAP (Diplomasi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Araştırma ve Etüt Merkezi) bünyesinde doktora öğrencisidir. Tez konusu, Türkiye ve Suriye arasındaki başta Kürtler olmak üzere azınlık sorunlarıdır.

Özet

Adıyaman şehri, son iki yılda hem 6 Şubat 2023'te Türkiye'de meydana gelen ve Suriye'yi de etkileyen depremde uğradığı yıkımla hem de 31 Mart 2024 yerel seçimlerinden sonra yaşadığı siyasi yön değişikliğiyle gündeme geldi. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adayının seçilmesi, şehirde 47 yıl süren muhafazakâr parti hakimiyetini ve 20 yıl boyunca Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) yönetimini sonlandırdı. Bu sonuç, kısmen depremin ardından merkezi devletin ihmalkar tutumuna karşı bir tepki oyuyla açıklanabilir.

Yeni belediye başkanının seçilmesi, Türkiye'de yerel düzeyde son derece çekişmeli bir siyasi ortamda ve felaket sonrası ağırlaşan koşullarda gerçekleşti. Bu durum, yeni belediye yöneticileri için büyük bir sınav olduğu kadar halk için de önemli bir beklenti kaynağıdır. Depremin yarattığı travmatik sürecin ardından halk, şehirlerinin yeniden inşa edilmesini ve dünyaya açılmasını arzuluyor. Bu açılımda özellikle turizm kilit rol oynayacaktır, zira Adıyaman ili, farklı halkların, dinlerin ve kültürlerin kesişim noktasındaki konumu sayesinde paha biçilmez bir kültürel mirasa sahiptir.

Executive summary

Over the past two years, the city of Adıyaman has made headlines for two major reasons: first, its devastation by the earthquake of February 6, 2023, which struck between Turkey and Syria, and second, its significant political shift following the municipal elections of March 31, 2024. The election of a candidate from the Republican People's Party (CHP) is unprecedented after 47 years of conservative dominance and 20 years of governance by the Justice and Development Party (AKP). This shift can be partially explained by a protest vote against a central government perceived as neglectful in the aftermath of the earthquake.

The election of this new mayor, in the context of intense political competition at the local level in Turkey and under challenging post-disaster conditions, represents both a challenge for the new municipal leadership and a source of hope for the population. After the traumatic experience of the earthquake, residents aspire to see their city rebuilt and opened to the world. Tourism, arguably the greatest hope for this transformation, is expected to play a key role in this process. The province of Adıyaman possesses an invaluable cultural and historical heritage, shaped by its position at the crossroads of civilizations, religions, and cultures. This rich legacy has the potential to drive economic recovery and foster greater international engagement.

İçindekiler

GİRİŞ.....	6
“HUZUR VE BARIŞ ŞEHİRİ” ADIYAMAN: ETNİK, DİNİ VE DİLSEL ÇEŞİTLİLİĞİN BARIŞÇIL BİR ŞEKİLDE VAR OLDUĞU BİR KENAR BÖLGE MIDIR ?	8
Adıyaman'ın resmî anlatısı	9
Tarihte yer almayan azınlıklar	11
“ADIYAMAN MODELİ”: DEVLETE SADAKATTEN BAĞIMLILIĞA	14
1954'te Demokrat Parti'nin siyasi strateji ve ekonomik kalkınma vaadiyle kurulan bir il.....	15
Adıyaman'ın ekonomik hüsrancı	17
Muhafazakâr Bir “Metroköy” (Metropol-Köy)	22
“ADIYAMAN MODELİ”NİN KIRILMA ANI.....	26
Deprem ve “Adıyaman Modeli”nin çöküşü	26
CHP'nin Adıyaman Belediyesinde Yükselişi: “Sosyal” ve “Üretken” Bir Yol Haritası.....	30
Adıyaman'ın Açılım Perspektifleri: “Tarım, Tekstil, Turizm”	33
SONUÇ.....	37

Giriş

Adıyaman, 6 Şubat 2023'te yaşanan ve şehri yerle bir eden depremde bu yana Türkiye basınında sık sık gündeme geldi. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan iki yüz bin nüfuslu¹ şehrin merkezi, bu felaket sonucunda büyük ölçüde yıkıldı ve binlerce kişi hayatını kaybetti². Ancak 2024 yılında Adıyaman'ı yeniden ülke gündemine taşıyan esas unsur, "depremin" yarattığı siyasi etkiler oldu. 2004'ten bu yana Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) kalesi olarak görülen ve muhafazakâr bir kenar bölge olarak tanımlanan Adıyaman, 31 Mart 2024 yerel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) Abdurrahman Tutdere'yi belediye başkanı seçti³. Genelde AKP'nin galip geldiği kırsal kesimde yaşanan bu siyasi dönüşüm, hem CHP için beklenmedik ve önemli bir başarıya işaret etmekte, hem Devlet-AKP'nin sadık çevrelerle kurduğu karşılıklı çıkar sisteminin artık aksadığını gözler önüne sermektedir. Deprem sırasında devletin Adıyaman'a sergilediği ihmalkar tutum, daha uzun bir tarihsel süreçte biriken yapısal sorunları da meydana çıkardı. Şehir ve bağlı bulunduğu il, onlarca yıldır süregelen dışlanmışlık ve geri bırakılmışlık durumunu bir kez daha acı bir biçimde hissetti.

Bu çalışmada Adıyaman'ın Türkiye devleti merkezinden uzak, ama siyasi açıdan işlevsel bir kent olarak geçirdiği dönüşüme yakından bakacağız. Cumhuriyetin çatışmasız ve devlete sadık kenar bölgesi idealine uyan bu miras, paradoksal bir şekilde AKP'nin 2004'ten bu yana yerel düzeydeki başarısına zemin hazırlamıştır⁴. 31 Mart 2024'te yaşanan siyasi kırılma, bir yandan Adıyaman'ın devlete sadık ama geri planda kalmış bir il olma kaderinden sıyrılma çabası, diğer yandan da ulusal hatta uluslararası dinamiklerle yeniden temas kurma girişimi olarak değerlendirilebilir.

Deprem sonrasında yaşanan siyasi yön değişikliğinin yarattığı ilginin ötesinde, Adıyaman, Türkiye'deki azınlık meselelerini inceleyen analistlerin de ilgisini çekmektedir. Şehrin etnik ve dinî yapısı, tarih boyunca farklı etnik kökenlerin ve inançların kesiştiği, yan yana geldiği ve hatta zaman zaman birbirleriyle rekabete girdiği özgün bir karışım sunar. Ancak bu

¹ "Tematik Haritalar - Coğrafi İstatistik Portalı", Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), erişim adresi: <https://cip.tuik.gov.tr>.

² Depremde hayatını kaybedenlerin sayısına ilişkin veriler değişiklik göstermektedir. Devletin resmi olarak kabul ettiği rakam 11.000 iken, şehir sakinleri Mayıs 2024'te bu sayının 80.000 olduğunu söylemiştir.

³ Son yerel seçimler 31 Mart 2024 tarihinde yapılmıştır. AKP'nin zafer kazanması beklenirken, CHP hem ülke genelinde birçok büyükşehri hem de Anadolu ve Karadeniz'deki bazı küçük şehirleri yeniden kazanmış, böylece Türkiye'de belediye düzeyinde en çok temsil edilen parti olmuştur. CHP, ulusal düzeyde oyların %37,77'sini alırken, AKP %35,49'da kalmıştır.

⁴ Şehir, 2004'ten 2024'e kadar yirmi yıl boyunca AKP'li adaylar tarafından yönetilmiştir.

karşılaşmalar, kimi zaman bazı kimliklerin silinmesi riskini de beraberinde getirmiştir. Bugünün Adıyaman’ı, geçmişte yaşadığı bu tarihi büyük ölçüde unutmamıştır. Bu konuya ilerleyen bölümlerde yeniden döneceğiz. Günümüzde Adıyaman’ın itibarı üç temel unsura dayanır: Burası Kürt nüfusun yoğun olduğu bir şehir, tarikat ve cemaat yapıların güçlü olduğu bir merkez ve bir dönem radikal İslam’ın kısa süreli bir yükselişine sahne olmuş bir yerdir. Kürt kimliği değişkeni özellikle dikkat çekicidir. Çünkü Güneydoğu Anadolu’daki diğer Kürt çoğunluklu şehirlerin aksine, Adıyaman’da Kürt kimliği, devlet otoritesine karşı açık bir siyasi muhalefet biçiminde ifade edilmemektedir.⁵ Tarikatların varlığı, Adıyaman hakkında birçok söylentinin oluşmasına yol açmaktadır. Sayısı kesin olarak belirlenemeyen ancak önemli bir yere sahip Alevi topluluğunun ötesinde, Nakşibendi-Halidiyye koluna bağlı Menzil (adını Adıyaman ilinin Kâhta ilçesine bağlı bir köyünden alır) tarikatının yerel sosyal ve siyasi denge üzerindeki gerçek ya da varsayılan etkisini ölçmek zordur⁶. Son olarak, şehir 2015 yılında Suriye’deki İslam Devleti’ne (İŞİD) yönelik bir militan devşirme ağı kurulmasıyla medyada geniş yer bulmuştur.⁷ Şehirdeki dinî, etnik ya da siyasi aidiyetlerin fiziksel ve sembolik düzeydeki tezahürleri, toplum içindeki güç dengelerini ve hassas uyumu ortaya koyar. Bu dengeler, Adıyaman’ın hem kenarda kalmışlığını hem de sessizce Türkiye’nin merkezî ve yukarıdan aşağıya işleyen cumhuriyet sistemine uyum sağlamasını kısmen açıklar.

⁵ Bu konuda G. Dorronsoro, Türkiye’deki Kürtler örneğinde “kimlik(ler) ile siyasi davranış arasındaki bağın kesinlikle mekanik olmadığını” hatırlatır (sayfa 9). Gerçekten de, marjinalleşmiş bir nüfusun merkezî devlete doğrudan muhalefet etmesini beklemek bir refleks olabilir. Ancak Adıyaman örneği, bu refleksin çoğu zaman temelsiz olduğunu ve Kürt kimliği ya da çoklu Kürt kimlikleri altında yatan siyasi davranış çeşitliliğini görmezden geldiğini göstermektedir. Bkz. G. Dorronsoro, "Introduction générale : la gouvernamentalité kurde", G. Dorronsoro (ed.), Le Gouvernement des Kurdes. Gouvernement partisan et ordres sociaux alternatifs, Karthala, 2023, s. 7-28.

⁶ Görüşülen kişilerden biri, Menzil cemaatinin şehirdeki gerçek ya da varsayılan etkisi nedeniyle, Adıyaman’ı İslam’ın kutsal mekânlarından biri olarak tanımlamıştır. Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

⁷ Bu konu, kişisel bir görüşmede gündeme gelmiş, Adıyaman’da bazı gençlerin İŞİD’e katıldığı doğrulanmış, ancak bu sayının oldukça sınırlı olduğu öğrenilmiştir (görüşülen kişiye göre beş kişilik bir grup). Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman. Ayrıca bkz. M. Jégo, "À Adıyaman, vivier de l’État islamique en Turquie", Le Monde, 21 Ekim 2015, erişim adresi: www.lemonde.fr.

"Huzur ve Barış Şehri" Adıyaman: Etnik, Dini ve Dilsel Çeşitliliğin Barışçıl Bir Şekilde Var Olduğu Bir Kenar Bölge⁸ midir ?

Adıyaman şehri, "Güneydoğu Anadolu'ya ve Orta Doğu'ya açılan bir kapı" olarak tanımlanır⁹. Burası, etnik, dinî ve dilsel açıdan bir kenar bölge olup, başlıca kültürel miras alanları çok katmanlı bir tarihi yansıtır. Şehrin tarihi hem eksik hem de devlet eliyle şekillendirilmiş bir anlatıya dayanır. Hititler, Seleukoslar, Kommagene Krallığı, Doğu Roma İmparatorluğu, Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler, Bizans, Selçuklular, Dulkadiroğulları Beyliği, Moğol istilaları ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük imparatorlukların kesişim noktasında, bir tampon bölge olarak var olmuştur¹⁰. Günümüz Adıyaman'ı, Kürtler ve Türkler, Aleviler ve Sünniler ile az sayıda Süryani ve Ermeni tarafından paylaşılmaktadır. Bu kimlikler, bazen açıkça, bazen de üstü kapalı olarak ifade edilir. Farklı toplulukların barış içinde bir arada yaşadığı anlatısı ise, şehrin imajını belirleyen bir slogana¹¹ dönüşmüş ve bir anıt üzerinde büyük harflerle yazılmıştır: "Huzur ve Barış Şehri."

Gerçekte, Adıyaman'ın tarihi, daha çok resmi tarih yazıcılığı tarzında olup, büyük Türk ulusal anlatısının dışında yeterince detaylandırılmamıştır. Şehrin dâhil olduğu bu ulusal tarih anlatısına, zaman zaman azınlık ve cemaatlere ait bazı tarih parçaları da karışmaktadır. Ancak şehrin ileri gelenlerinin söylemlerinde azınlık ve cemaat tarihlerinin zayıf bir şekilde yer alması, bu anlatıların eksik ve silik olmasından kaynaklanıyor olabilir. Geçmişe ait toplumsal yapı, saha çalışması sırasında zaman zaman, özellikle de fiziksel izler aracılığıyla belli belirsiz hissedilmektedir. Buna rağmen, azınlıkların tarihsel varlığı çoğu zaman doğrudan olmasa da, sohbetler

⁸ Çevirmen Notu: Kenar bölge terimi, ihmal edilmişliği ve göz ardı edilmişliği, kıyıda köşede bırakılmışlığı ifade etmek için kullanılmıştır.

⁹ Bu alıntı, Adıyaman Belediye Başkanı Abdurrahman Tutdere ile yazar tarafından Mayıs 2024'te Adıyaman'da yapılan bir görüşmeden alınmıştır.

¹⁰ Şehrin farklı dönemlerdeki egemenlik değişimlerinin kronolojisi için T.C. Adıyaman Valiliği'nin internet sitesinde yer alan "Adıyaman Tarihi" ve "Adıyaman Kronolojisi" başlıklarına bakılabilir: www.adiyaman.gov.tr.

¹¹ Görüşülen kişilerden biri, şehrin sloganı olan "Huzur ve Barış Şehri"ne büyük bir bağlılık göstermiş ve Adıyaman'da farklı topluluklar arasında bir çatışma yaşanmadığını vurgulamıştır. Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

sırasında nadiren ve dolaylı bir biçimde dile getirilmiştir¹². Azınlıkların hikâyelerinin mevcut toplumsal anlatıya dâhil edilmemesi, aile içinde aktarılan sözlü tarihleri bilmediğimiz için kesin biçimde kolektif hafıza kaybı olarak yorumlanamaz. Ancak bu yoksunluk, kimlikleri belirsizleşmiş topluluklar arasında çokça övülen bu barışçıl birlikte yaşama halini fiilen kolaylaştırmış gibi görünmektedir.

Adıyaman'ın resmî anlatısı

Osmanlılar, Yavuz Sultan Selim'in önderliğinde 1516 yılında Adıyaman'ı fethettiler. Bu tarihten sonra şehir, tartışmasız bir şekilde Osmanlı egemenliğinde kaldı. 1928 yılına kadar Hısnımansur adıyla anılan Adıyaman, 1563'ten 1849'a kadar Kahramanmaraş'a, 1849'da Diyarbakır'a, 1859'da Malatya'ya, 1883'te ise Harput'a bağlandı. 1923 ile 1954 yılları arasında ise tekrar Malatya'ya bağlı olarak yönetildi. Bu döneme kadar Adıyaman, komşu büyük şehirlerin bir hinterlandı, yani onların arka bölgesi olarak tanımlanıyordu.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde, Hısnımansur'a dair literatür, burayı Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Anadolu kurtuluş mücadelesine hizmet eden bir arka bölge olarak tasvir etmektedir¹³. 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını resmîleştirmiştir. Bu durum, Anadolu'nun güneyinde kronik bir istikrarsızlık dönemine yol açmıştır. Bu süreçte Fransız birlikleri Türkiye-Suriye sınırı boyunca konuşlanmış ve Çukurova'yı (Kilikya) kontrol altına almıştır. Yunan kuvvetleri İzmir çevresine yerleşmiş, İngilizler Mezopotamya'ya hâkim olmuş, İtalyanlar ise Antalya çevresine ve On İki Ada'ya yerleşmiştir. Hısnımansur'un çevresindeki büyük şehirler de işgal edilmiştir: Gaziantep, Aralık 1918'den itibaren önce İngilizler tarafından, ardından Aralık 1921'e kadar Fransızlar tarafından işgal altında tutulmuştur¹⁴. Bu dönemde Hısnımansur, özellikle Koluk (Kâhta) köyünden Kürt kökenli büyük toprak sahibi Hacı Bedir Ağa'nın¹⁵ önderliğindeki

¹² Bu bağlamda Étienne Copeaux, *Espaces et temps de la nation turque* adlı eserinde, görüştüğü bazı Türklerin kilise gibi "Türk görünmeyen" ve ulusal anlatıda yer almayan anıtlar karşısında yaşadıkları şaşkınlığı hatırlatmaktadır.

¹³ H. Doğan, "Milli Mücadelede Adıyaman ve Çevresi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 11, sayı 2, Niğde Üniversitesi, 2012, s. 555-585, erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>.

¹⁴ M. Can, "Antep'in İşgali ve Kurtuluşu", *Milli Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923*, Türkiye Bilimler Akademisi, bölüm 5, erişim adresi: www.tuba.gov.tr.

¹⁵ Koluk (Kâhta) kökenli bir Kürt olan, geniş topraklara sahip ve Kürt Rışvan aşiretinin Zürevkan kolunun lideri Hacı Bedir Ağa, Batılı güçlerin işgali altındaki komşu şehirlerin, özellikle Gaziantep, Şanlıurfa ve Kahramanmaraş'ın savunulmasındaki kararlı mücadelesiyle ün kazanmıştır. Katıldığı birlikler sayıca az olmasına rağmen büyük bir kararlılıkla hareket ettikleri anlatılmaktadır. Bkz. M. Gündüz, "Hacı Bedir Ağa'nın Milli Mücadeledeki Rolü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt 35, sayı 100, Kasım 2019, s. 415-448, erişim: <https://atamdergi.gov.tr>;

Kemalist birlikler için bir geri çekilme alanı olmuştur. Hısnımansur, Samsat ve Kâhta bölgelerinden yaklaşık 1.700 kişinin, Hacı Bedir Ağa'nın komutasında Gaziantep'teki çatışmalara katıldığı söylenmektedir¹⁶. Hacı Bedir Ağa, Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün¹⁷ dostu olarak bilinir. Okuma yazma bilmemesine rağmen, daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) Malatya milletvekili olarak üç dönem görev yapmıştır¹⁸. Aile geçmişi, 1920'ler Anadolu kırsalında yaşanan kırımları açıkça ortaya koyar. Ailesinin bir kısmı — özellikle kardeşi Zeynel Ağa ve damadı Şükrü Ağa — 1925 yılında gerçekleşen Şeyh Said İsyanına katılmıştır¹⁹. Bu isyan, Cumhuriyet'in ilk büyük Kürt ayaklanmasıdır²⁰ ve konsolide olmaya çalışan Kemalist Türkiye Devleti'nin Anadolu politikalarını derinden etkilemiştir. Aynı dönemde, resmî anlatıya göre Hısnımansur, 1920'li yıllarda Kürt ve Ermeni ayrılıkçılıklarına karşı direnmiş²¹ ve Cumhuriyet'e erken bir bağlılık göstermiştir. Özellikle Hacı Bedir Ağa, Güneydoğu Türkiye'nin şekillenme sürecinde Kürt bağımsızlık taleplerine karşı kararlı bir şekilde durmuş tarihî bir figür olarak öne çıkar²².

Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu'yu yeniden fethedip istikrara kavuşturması, 1923 yılı Temmuz ayında Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlandı. 1924 Anayasası, Hısnımansur ile Malatya arasındaki idari bağın devamını resmen teyit etti. Buna göre, Hısnımansur, Akçadağ ve Kâhta gibi Malatya iline bağlı bir ilçe hâline geldi. Coğrafi uyum gerekçesiyle 1926 yılında Gaziantep'e bağlanan Besni ilçesi ise, halkının Gaziantep'e bağlı kalma isteğine rağmen 1933 yılında Malatya'ya bağlandı²³. 1927 yılında Hısnımansur ilçesinde 265 köy vardı. Türkiye

H. Doğan, "Milli Mücadelede Adıyaman ve Çevresi", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 11, sayı 2, Niğde Üniversitesi, 2012, s. 555-585, erişim: <https://dergipark.org.tr/en/>.

¹⁶ M. Gündüz, "Hacı Bedir Ağa'nın Millî Mücadeledeki Rolü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt 35, sayı 100, Kasım 2019, s. 415-448, erişim adresi: <https://atamdergi.gov.tr>.

¹⁷ İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinin en önemli figürlerinden biridir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra ikinci Cumhurbaşkanı olmuş ve bu görevini 1950 yılına kadar sürdürmüştür. 1950'den itibaren ise Türkiye siyasetinde Demokrat Parti (DP) dönemi başlamıştır.

¹⁸ M. Gündüz, "Hacı Bedir Ağa'nın Millî Mücadeledeki Rolü ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt 35, sayı 100, Kasım 2019, s. 415-448, erişim adresi: <https://atamdergi.gov.tr>.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Şeyh Said İsyanı (1925), Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan ilk büyük Kürt isyanı olarak kabul edilir. Bu isyan, 1924 yılında hilafetin kaldırılmasıyla başlayan laikleşme sürecine, özellikle tarikatların (çoğunlukla tasavvufi yapılar) doğrudan tepkisi niteliğindedir. İsyan, lideri Şeyh Said'in 29 Haziran 1925'te idam edilmesiyle son bulmuştur.

²¹ S. Vakkas Toprak, "1835 tarihli nüfus sayımına göre XIX. yüzyılın ilk yarısında Hısnımansur (Adıyaman)", Adıyaman Üniversitesi Yayınları, 2018.

²² Sevr Antlaşması (1920), Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını resmîleştiren bir antlaşmadır. Bu antlaşmadaki bazı hükümler, Güneydoğu Türkiye'deki Kürt bölgelerini kapsayacak bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını öngörüyordu. Ancak bu hükümler, 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile geçersiz kılındı. Doğu Anadolu toprakları yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakıldı; sadece Hatay bölgesi bu süreçte Türkiye'ye katılmadı ve 1936'da Türkiye topraklarına dâhil oldu.

²³ Toprak, op. cit.

Cumhuriyeti Devleti tarafından başlatılan yer adlarını Türkleştirme politikası çerçevesinde, 28 Aralık 1928 tarihinde Hısnımansur'un adı²⁴ Adıyaman²⁵ ²⁶ olarak değiştirildi. Kerem Öktem'e göre, Adıyaman ilinde köy isimlerinin yaklaşık %68'i değiştirildi; değiştirilen bu isimler çoğunlukla Ermenice, Kürtçe veya Arapça kökenliydi²⁷.

Adıyaman'ın tarihi, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki ulusal mücadeleye bütünüyle destek vermiş bir şehir olarak sadeleştirilerek anlatılmaktadır. Bu durum, Kemalist tarih yazımında görülen "Anadolu beşiğinin kutsallaştırılması" yaklaşımının tipik bir örneğidir²⁸. Öte yandan, yer adlarının Türkçeleştirilmesi, azınlıklara ait bazı kültürel izlerin Türkiye'nin ulusal anlatısında nasıl görünmez kılındığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Adıyaman'da resmî anlatıya alternatif oluşturan azınlık tarihlerinin izini sürerken, yazılı kaynakların yetersizliği ve azınlık kimliklerinin kamusal alanda gizlenmesi gibi zorlukları dikkate alıyoruz.

Tarihte yer almayan azınlıklar

Bu resmî tarih anlatısının arkasında, bugün Adıyaman'daki en önemli kültürel miras alanlarını oluşturan azınlıkların hikâyeleri ve onlardan kalan izler hâlâ varlığını sürdürmektedir. M.Ö. 163 yılında kurulan ve başkenti Samosata (günümüzdeki Samsat) olan Helenistik Kommagene Krallığı, Adıyaman'ın büyük tarih anlatısına hevesle dahil edilen bir referans olmuştur. Bunun nedeni, Kommagene Kralı I. Antiochos'un onuruna inşa edilen ve Nemrut Dağı'nın zirvesinde bulunan Hierothesion adlı tapınak-mezarın²⁹ ilin ekonomik açıdan değerlendirilebilecek en önemli kültürel miras kalıntılarından biri olmasıdır. Krallığın önemli merkezlerinden biri olan Perre (Pirin) antik kenti nekropolü de Kommagene Krallığı'na ait kalıntılar arasında önemli bir yere sahiptir. Buna karşılık, krallığın diğer merkezi Samosata'nın kalıntıları, Atatürk Barajı'nın suları altında kalmıştır.

²⁴ Hısnımansur isminin kökenine dair çeşitli ve kesin olmayan teoriler vardır. Bu ismin, Abbasi Halifesi El-Mansûr'un (714-775) adından gelen ve Arapça "Hisn el-Mansur" (Mansur'un Kalesi) anlamına gelen ifadedden türemiş olabileceği ileri sürülmektedir. Bkz. R. Arslan, "XIX Yüzyılda Adıyaman'da Sosyo-Ekonomik Yapı", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 26, Nisan 2010, çevrimiçi erişim: <https://scholar.google.fr/>.

²⁵ "Adıyaman" ismi, şehrin resmî olarak adının değiştirildiği tarihten önce de yerel düzeyde kullanılmaktaydı. 1838-1839 yıllarında bölgeyi ziyaret eden cerrah, gezgin, coğrafyacı ve yazar William Francis Ainsworth da eserlerinde "Adıyaman" adını kullanmıştır. Osmanlı idaresi şehri "Hısnımansur" olarak adlandırırken, yerel halk arasında "Adıyaman" ismi kullanılmaktaydı. Bazı kaynaklara göre, "Adıyaman" adı, Kommagene döneminde putperest bir babaya başkaldıran yedi kardeşi anlatan "Yedi Yaman" efsanesine dayanmaktadır.

²⁶ Toprak, op. cit.

²⁷ K. Öktem, "The Nation's Imprint: Demographic Engineering and the Change of Toponyms in Republican Turkey", European Journal of Turkish Studies, sayı 7, 2008, çevrimiçi erişim: <https://journals-openedition-org.fr>.

²⁸ É. Copeaux, "Bölüm VIII. Türkiye'nin Altında Anadolu", Espaces et temps de la nation turque, Paris, CNRS Éditions, 1997, çevrimiçi erişim: <https://books-openedition-org.fr>.

²⁹ Hierothesion, Antiochos I'e (M.Ö. 69-34) adanmış bir tapınak-mezardır. Bkz. UNESCO'nun Nemrut Dağı sayfası: <https://whc.unesco.org>.

Kommagene Krallığı, M.Ö. 64 yılında Roma tarafından fethedildikten sonra Hristiyanlaşmış, ancak Adıyaman tarih yazımında bu Hristiyan mirasa doğrudan bir atıfta bulunulmamaktadır. Bölge, 7. yüzyılda İslamlaşmışsa da, daha önceki kültürlerin ve dinlerin izlerini taşımaya devam etmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin diğer yerlerinde olduğu gibi, bugünkü Adıyaman ili de tarih boyunca — ve hâlâ — Kürtler, Aleviler, Hristiyanlar, özellikle Süryaniler ve Ermeniler gibi çeşitli azınlık toplulukları tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Bu toplulukların tarihleri, kimi zaman açıkça, kimi zaman daha zor izlenebilir şekilde günümüze ulaşmıştır.

19. yüzyılda Hısnımansur şehrinde, gayrimüslimlere — bu durumda Hristiyanlara — ait dört eğitim kurumu bulunmaktaydı: 72 öğrencisi olan Ermeni Kilisesi, 20 öğrencisi olan Köprülü Protestan Kilisesi, 18 öğrencisi olan Paşapınarı Katolik Kilisesi ve 15 öğrencisi olan Süryani Kilisesi³⁰. 1914 yılı öncesinde, Hısnımansur kazasına bağlı 21 yerleşim yerinde toplam 5.202 Ermeni yaşamaktaydı³¹. 1915'ten itibaren şehir, erkekler öldürülmeden ve nüfusun hayatta kalan kısmı şehir merkezinin dışına sürülmeden önce tehcir edilen Ermeniler için bir geçiş bölgesi haline geldi³². 1915 yılında ve sonrasında Ermeni toplumunun büyük ölçüde azalması ya da şehirden ayrılması³³, Adıyaman'ın demografik yapısında derin izler bırakmıştır. Buna rağmen, günümüzde Adıyaman'da hâlâ birkaç Ermeni ve Ortodoks Hristiyan aile yaşamaktadır. Bu aileler, genellikle Süryani ailelerle bir araya gelerek dinî ibadetlerini sürdürmektedir. Bu çerçevede, Adıyaman'daki Süryani Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi, yaklaşık 150 aileyi çatısı altında bir araya getirmektedir. Bu Süryani kilisesi, 2010-2011 yılları arasında restore edilerek³⁴ 2002 yılında devlet yönetimini devralan AKP'nin gayrimüslim topluluklara yönelik açılım politikalarının bir simgesi olmuştur. Bu jest, Hristiyan topluluklar açısından ibadet ve örgütlenme özgürlükleri konusunda bir rahatlama sağladıysa da, kimlikler düzeyinde bir bulanıklığa da yol açmıştır. Özellikle Ermeni toplumuna sembolik bir varlık tanınmaması ve Süryanilerin bu bölgede Hristiyanlığın temsilcisi konumuna resmî olarak yerleştirilmesi, bu kimliksel bulanıklığı pekiştirmiştir³⁵.

³⁰ R. Arslan, "XIX Yüzyılda Adıyaman'da Sosyo-Ekonomik Yapı", Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 26, Nisan 2010, çevrimiçi erişim: <https://scholar.google.fr>.

³¹ "7. Déportations et massacres dans le vilayet de Harpout/Mamuret ul-Aziz", içinde: R. H. Kévorkian, *Le Génocide des Arméniens*, Paris, Odile Jacob, 2006, s. 469-532, çevrimiçi erişim: www.shs.cairn.info.

³² Ibid.

³³ Missak Manouchian, ailesi Ermeni Tehciri sırasında öldürüldükten sonra, 16 yaşında Adıyaman'dan kaçarak Fransa'ya gitmiştir.

³⁴ 1701 yılında inşa edilen bu Süryani Kilisesi, Türkiye'deki dört metropoliten biri olan Mor Grigoriyos Melki Ürek'e bağlıdır. Bkz. O. Pehlül, "Séismes en Turquie : L'église syriaque d'Adiyaman fortement endommagée", Anadolu Ajansı, 28 Şubat 2023, çevrimiçi erişim: www.aa.com.tr.

³⁵ Hayatta kalan birçok Ermeni, bölgede Sünniliğe geçmeyi tercih etmiştir. Ancak 2000-2010 yılları arasında, devlet ile Hristiyan topluluklar arasındaki nispi yumuşama ortamında, bazı Ermenilerin Hristiyanlığa geri dönüşü bölgede dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Bkz. L. Ritter ve M. Sivalsian, *Les restes de l'épée : les arméniens cachés et islamisés de Turquie*, Marsilya, Thaddée, 2012 (çevrimiçi erişim mevcut değil).

Tarihleri eksik bırakılmış bu kimliklerin bulanıklaşması, çağdaş Adıyaman’a özgü ve olumlu algılanan bir durumu kısmen açıklamaktadır: Görüldüğü kadarıyla, toplumsal aidiyetler — etnik, dinî ya da cemaat temelli kimlikler — siyasi amaçlara alet edilmemektedir. Alevi örneği, bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Şehirde, iki adet cem evi ve bazı kaynaklara³⁶ göre nüfusun %30’unu oluşturan önemli bir Alevi topluluğu bulunmaktadır. Ancak Alevi haklarının savunulmasına odaklanan sol bir parti olan Birlik Partisi’nin (BP) kök salma girişimleri hem şehirde hem ulusal düzeyde başarısız olmuştur. 1969 milletvekili seçimlerinde BP Türkiye genelindeki 67 ilden 29’unda seçimlere katılmış ve Adıyaman’da oyların sadece %1,7’sini alabilmiştir. Parti daha sonra Türkiye Birlik Partisi (TBP) adını alarak 1973 genel seçimlerinde tekrar Adıyaman’dan aday göstermiş, fakat bu kez oy oranı %0,7’ye düşmüştür. Kimlik temelli söylemlerin siyasette zayıf bir etki yaratması, Adıyaman’daki dinî toplulukların kendilerinin de dile getirdiği inanç esnekliğiyle örtüşmektedir. Cem evi cemaatleri, Alevi ve Sünni ibadetleri arasındaki esnekliğe, hatta sosyal geçişkenliğe vurgu yapmakta, Alevilikten Sünniliğe ya da tersine geçişin kolaylığından ve Sünni-Alevi evliliklerinin sıkça yaşanmasına dikkat çekmektedir³⁷.

Günümüz Adıyaman’ın nüfusu ağırlıklı olarak Kürtlerden oluşmaktadır. Bazı şehir sakinleri, Kürtlerin şehirdeki oranının %80 olduğunu iddia etmektedir; ancak bu oranı kanıtlamak mümkün değildir³⁸. Kürtlük, günlük yaşamda sürekli bir referans noktasıdır. Sözlü iletişimde çok sayıda Kurmancî kelime kullanılmakta ve insanlar kendilerini rahatlıkla Kürt olarak tanıtmaktadır. Bununla birlikte, bu kimlik, devlet otoritesine karşı bir siyasi muhalefet söylemiyle ilişkilendirilmemektedir. Güneydoğu Anadolu’da sıkça rastlanan güçlü Kürt yanlısı siyasi aktivizm Adıyaman’da daha zayıftır³⁹. Örneğin, 1990’lı yıllarda Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK) Adıyaman’da zaman zaman varlık göstermiş olsa da, bu varlık ne güçlü ne de kalıcı olmuştur⁴⁰. Kürt yanlısı partiler şehirde varlık gösterebilirler de, devlete karşı devrimci bir tahayyüle dayanan programlı bir karşıtlık yürütmemekte ve seçimlerde çok yüksek oranlarda oy alamamaktadırlar. Haziran 2015 genel seçimlerinde, ulusal çapta önemli bir başarı elde eden Halkların Demokratik Partisi (HDP), Adıyaman’da %22,6 oy aldığı bu sonucu büyük ölçüde partinin o dönemdeki lideri Selahattin Demirtaş’ın popülaritesi sayesinde gerçekleştirdiğini

³⁶ Yazar tarafından gerçekleştirilen görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

³⁷ Yazar tarafından gerçekleştirilen görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

³⁸ Ibid. Türkiye’de etnik istatistikler tutulmadığı için, bu oran tamamen beyana dayalıdır ve görüşülen kişinin kimlik beyanını ifade etmektedir. Ancak burada dikkat çekici olan nokta, bu kimlik beyanının belirli bir siyasi tutumla doğrudan ilişkilendirilmemesidir.

³⁹ Bu konuyla ilgili olarak bkz. dipnot 6.

⁴⁰ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

söyleyebiliriz⁴¹. Bu istisna dışında, Adıyaman hiçbir zaman Kürt partilerine yüksek oranlarda oy vermemiştir. HDP'nin doğrudan devamı olan DEM Parti de Adıyaman'da oldukça kısıtlı bir destek tabanına sahiptir. Seçim dönemlerinde yürüttüğü kampanyalar daha çok sol bir ilerici program etrafında şekillenmekte, özellikle alım gücü gibi ekonomik meseleler öne çıkarılmaktayken, kimlik temelli söylemler diğer doğu illerinde olduğu gibi güçlü bir seçim stratejisi olarak kullanılmamaktadır. Bu durumu mizahi bir dille anlatan bir görüşmeci şöyle demiştir: “burada sağcı Kürt yaratmayı başardılar.”⁴²

Adıyaman'ın tarihsel anlamdaki ikircikliliği — yani şehirde birden fazla tarih anlatısının bulunması, bu anlatıların birbirinden kopuk olması ve karşılıklı olarak pek bilinmemesi — Adıyaman'da azınlık aidiyetlerinin kamusal alanda ifade edilmesini büyük ölçüde engellemiştir. Adıyaman Üniversitesi'nde bir tarih bölümü bu tarihî meseleler — azınlıklara ilişkin olanlar da dâhil — üzerine yerel bağlamda çalışmalar yürüttüğünde bu çalışmaların akademik alandaki görünürlüğü sınırlı kalmaktadır. Bu koşullar altında, Adıyaman'daki çok katmanlı tarih anlatıları ne siyasi amaçlarla araçsallaştırılmakta ne de günümüzde siyasi taleplere dönüşmektedir. Toplumsal aidiyetler, daha çok geleneksel bir işaret, sosyal bir aşinalık biçiminde yaşanmakta, doğrudan bir siyasi bağlılık ya da mücadele kaynağı haline gelmemektedir. Toplumlar arasındaki bu huzurlu birlikte yaşam, muhafazakâr partiler açısından avantajlı bir zemin oluşturmuş, özellikle 1954 yılında Adıyaman'ın il statüsüne yükseltilmesinden sonra, şehrin siyasi sadakatinin korunmasına önemli katkı sağlamıştır.

“Adıyaman Modeli”: Devlete Sadakatten Bağımlılığa

1954 yılında Demokrat Parti (DP) tarafından Adıyaman'ın ile dönüştürülmesi, yerel ekonomi için büyük bir kalkınma umudu yaratmıştı. 1950'li ve 1980'li yıllar arasında Türkiye devletinin il düzeyinde⁴³ başlattığı bazı ekonomik canlandırma girişimleri hiçbir zaman gerçek anlamda başarılı olamamıştı. Temelleri 1977'de atılan Güneydoğu Anadolu Projesi

⁴¹ Bu oy oranı, 2015 genel seçimlerinde HDP'nin bölgedeki diğer illerde aldığı sonuçlarla karşılaştırıldığında düşüktür. Aynı seçimde HDP, Diyarbakır'da %77,7, Mardin'de %72,1 ve Şanlıurfa'da %38,1 oranında oy almıştır.

⁴² Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

⁴³ XIX. yüzyılda Adıyaman bölgesinin ekonomik faaliyeti ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanıyordu. Üretim genellikle kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yapılır, ticaret ise büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde gerçekleşirdi. “XIX. yüzyılda Adıyaman'da buğday [...], arpa, pamuk, pirinç, mercimek, nohut, bakla, küşne, darı [...], soğan, sarımsak, fasulye ve patates gibi tarım ürünleri yetiştirilmiştir. [...] Bir belgede Adıyaman ve çevresinde çok sayıda bağ ve bahçenin bulunduğu kaydedilmektedir. Bu bağ ve bahçelerde kayısı, dut, elma, armut, erik, kızcık, şeftali, kavun, karpuz ve nar yetiştirildiği bilinmektedir.” Bölgede ayrıca tütün üretimi de yapılmaktaydı. Tütün üretimi Osmanlı makamlarınca vergilendirilmiş ve onlar için önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Bkz. R. Arslan, “XIX Yüzyılda Adıyaman'da Sosyo-Ekonomik Yapı”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 26, Nisan 2010, çevrimiçi erişim: <https://scholar.google.fr/>.

(GAP) ilin ekonomik açıdan hareketlenmesini ve halkın sosyo-ekonomik yaşam koşullarının iyileşmesini vaat ediyordu. Ancak bir kez daha, Adıyaman, çevresindeki diğer illerin yaşadığı ekonomik gelişimden yeterince pay alamayan, kenarda kalan bir bölge oldu. 1991 yılından itibaren PKK'ya karşı yürütülen güvenlik politikalarının etkisi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ağır bir baskı ortamı yaratmış ve bölgeyi hem yatırımcılar hem de turistler için cazip olmaktan çıkarmıştır. Komşu iller zamanla bu istikrarsızlık ve kapanma döneminin etkilerini aşmayı başarmış, ancak Adıyaman bu toparlanmayı gerçekleştirememiştir. Şehir, bu süreçte "Metroköy"⁴⁴ (metropol-köy) olarak adlandırılan bir yapıya bürünmüştür. Yerel seçim kampanyasında "yerel kalkınma" vaadinde bulunarak 2004 yılında belediye yönetimini devralan AKP de Adıyaman'ın dışı açılmasına anlamlı bir katkı sağlamamıştır. Sonuçta Adıyaman şehri ve ili, bir "Adıyaman modeli", yani devlete sadık ve ekonomik olarak ona bağımlı, muhafazakâr ve daha uzlaşmacı bir kenar bölge modeli inşa etmiştir.

1954'te Demokrat Parti'nin siyasi strateji ve ekonomik kalkınma vaadiyle kurulan bir il

Adıyaman şehri, 1 Aralık 1954 tarihli 6418 sayılı kanunla Malatya'dan ayrılarak il statüsüne yükseltilmiştir⁴⁵. Demokrat Parti (DP)⁴⁶ milletvekilleri bu kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) öncelikle coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel uyumun sağlanması gereğiyle savunmuşlardır⁴⁷. Gerçekten de, Adıyaman ile çevresindeki köylerin Malatya ile bağlantısı, bölgedeki dağlık coğrafya ve Antitoros Dağları'nın bölgeyi bölen yapısı nedeniyle, özellikle kış aylarında ciddi şekilde zordur⁴⁸. 1954-1960 yılları arasında Başbakan Adnan Menderes hükümetlerinde İçişleri Bakanı olarak görev yapan Namık Gedik'e göre, şehrin Malatya'dan ayrılması, ekonomik gelişimini engelleyen bu coğrafi ve iklimsel koşullardan koparacak, şehre yeni bir açılım imkânı sağlayacaktı⁴⁹. Aynı zamanda, Adıyaman'ın il merkezi hâline getirilmesi, devlet ile yerel halk

⁴⁴ "Metroköy" ifadesi, Ekim 2024'te Adıyaman'da yazar tarafından gerçekleştirilen bir görüşmede bir katılımcı tarafından kullanılmıştır.

⁴⁵ 1 Aralık 1954'te gerçekleşen anmaları görsellerle hatırlamak için, Basın - Yayın - Turizm Genel Müdürlüğü arşivinden videolar çevrimiçi olarak erişime açıktır. Bkz. "Adıyaman İl Oluşu 1954", Besni Yenibakış Gazetesi, YouTube, erişim adresi: www.youtube.com.

⁴⁶ Demokrat Parti (DP), 1946 yılında kurulmuş muhafazakâr sağ bir partidir. 1950 genel seçimlerindeki zaferiyle, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) seçim yoluyla ilk kez mağlup eden parti olmuştur. DP'nin kuruluşu ve 1950 seçimlerini kazanması, Türkiye'de çok partili siyasi yaşamın başlangıcını simgeler.

⁴⁷ A. Gülen, "Demokrat Parti Döneminde Adıyaman Vilayetine Kuruluşuna Dair Bir Tartışma", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt 104, 2021, s. 357-382, erişim adresi: www.dergipark.org.tr.

⁴⁸ Toprak, op. cit.

⁴⁹ Ibid.

arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesini ve bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınması için daha etkin çalışmalar yürütülmesini kolaylaştıracaktı⁵⁰. Beraberinde getirdiği ekonomik kalkınma vaatleri, iki şehrin ayrılması kararının yerel halk tarafından geniş bir destekle karşılanmasına yol açmıştı.⁵¹ Dönemin anlatımına göre: "Vilayet olacak Adıyaman'da 'işsiz ve monoton hayat' bitecektir, 'kültürsüz Adıyaman' kültüre, 'yolsuz Adıyaman' yola, 'dertli Adıyaman' şifaya kavuşacaktır"⁵². Öte yandan, Besni şehri, yeni kurulan Adıyaman iline idari ve adli bakımdan bağlanmaya itiraz ettiğinde, DP milletvekilleri ve hükümeti, Besni ile Adıyaman arasında bir yol inşa etme⁵³ sözü vererek ulaşımı kolaylaştırıp Adıyaman'ın bağlantı olanaklarını geliştireceklerini taahhüt etmişlerdir⁵⁴.

Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılması kararı, DP'nin yerel düzeyde kök salmasını hedefleyen siyasi stratejisini de desteklemekteydi. Bu yerel güçlenme, DP'nin Türk siyasetini on yıl boyunca tek başına şekillendirmesine imkân tanımıştır⁵⁵. 2 Mayıs 1954 genel seçimleri kampanyası sırasında, DP üyesi ve o dönemin TBMM Başkanı Refik Koraltan Adıyaman'a gelmiş ve yaptığı konuşmada kentin il yapılacağı sözünü vermiştir⁵⁶. Nitekim Refik Koraltan, bundan önce yaptığı bir açıklamada, Adıyaman halkının DP'ye göstereceği teveccühün il statüsüyle ödüllendirileceğini ima etmiştir: “Eğer seçimlerde bütün Adıyamanlılar reylerini DP[']ye verir ve Halk partisine bir rey dahi vermezlerse seçimlerden sonra Adıyaman[']ın vilayet olması mukadderdir.”⁵⁷ Malatya'nın CHP'ye sadakati nedeniyle, Malatya ile Adıyaman'ı birbirine bağlayan eski idari yapı her zaman CHP'nin lehine işlemiş, Adıyaman'ın DP yanlısı tutumunu sürekli olarak zayıflatmıştı. Adıyaman'ın Malatya'dan ayrılması ve ayrı bir vilayet hâline getirilmesi, böylece Adıyaman'daki DP destekçilerinin oylarının genel seçimlerde daha görünür ve etkili olmasını sağlamıştır. 27 Ekim 1957'de iki kentin ayrılmasının ardından⁵⁸ düzenlenen genel seçimler⁵⁹, Adıyaman vilayetinde DP açısından büyük bir başarıyla

⁵⁰ Gülen, op. cit.

⁵¹ M. Gündüz, “Adıyaman Kazasının Vilayet Olması ve Bu Süreçte Yaşanan Gelişmeler”, Kent Araştırmaları Dergisi, 2019, cilt 10, sayı 28, s. 1230-1254, erişim adresi: www.dergipark.org.tr.

⁵² Gülen, op. cit.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Toprak, op. cit.

⁵⁵ DP, Türkiye'yi 1950 ile 1960 yılları arasında yönetmiştir. 27 Mayıs 1960'ta Cemal Gürsel ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nden bazı subaylar tarafından planlanan askerî darbe ile iktidardan indirilmiştir. Bu darbe sonucunda DP'ye mensup birçok siyasetçi askerî mahkemede yargılanmış, Adnan Menderes ise 17 Eylül 1961 tarihinde İmralı Adası'nda idam edilmiştir.

⁵⁶ Gülen, op. cit.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Seçim sonuçları için çevrimiçi gazete Yeni Şafak'a başvurulabilir: www.yenisafak.com/secim. Ancak, tarihsel kesinlik açısından bazı yanlışlıklar bulunabilmektedir; bu nedenle Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) resmi internet sitesi www.ysk.gov.tr dikkate alınmalıdır.

⁵⁹ 1946-1957 yılları arasında yapılan genel seçimlerin sonuçları: 1946'da Malatya vilayetinde 12 milletvekilliğinin tamamı CHP'ye, 1950'de 11 milletvekilliğinin tamamı CHP'ye, 1954'te yine 12 milletvekilliğinin tamamı CHP'ye gitmiştir; 1957'de ise Malatya'daki 9 milletvekilliği CHP'ye, aynı yıl Adıyaman'daki 5 milletvekilliği ise DP'ye verilmiştir.

sonuçlanmıştır: Adıyaman’a ayrılan beş milletvekilliğinin tamamını DP almıştır. Aynı seçimlerde ise Malatya vilayeti dokuz milletvekilliğini de CHP’ye kazandırmıştır⁶⁰. Bu bağlamda, hükümetin ve DP’li milletvekillerinin Adıyaman ile Malatya arasındaki idari ayrımı savunmaları, hem DP’nin lehine olacak şekilde idari sınırların yeniden düzenlenmesini hedefleyen siyasi bir strateji, hem de Adıyaman’ın sadakatine bir teşekkür niteliğindeydi. Adıyaman’ın il yapılması, DP’nin sadık periferileri ekonomik kalkınma vaadi karşılığında kendine bağlama ve bu bağlılığı kalıcı kılma politikasının bir parçası olarak okunmalıdır.

İlerleyen yıllarda Adıyaman vilayetinin sınırları genişletilir: 1958’de Gölbaşı ilçesi Adıyaman’a bağlanır; 1960’ta Samsat ilçesi; 1990’da Tut ilçesi; 1991’de ise Sincik ilçesi vilayet sınırlarına dâhil edilir. Bugün Adıyaman ilinde toplam sekiz ilçe bulunmaktadır.⁶¹

Adıyaman ili, devlete yönelik bir sadakatle birlikte, ekonomik kalkınması açısından devlete muhtaç olmasıyla da öne çıkar. 20. yüzyılın ikinci yarısında, devletin kalkınma hedefli ekonomik planlama girişimleri dikkat çekicidir; ancak bu girişimler, art arda yaşanan başarısızlıklar ve kapalı bir modelin sürekliliğiyle karşı karşıya kalmıştır.

Adıyaman’ın ekonomik hüsrancı

Adıyaman ve Türkiye’nin planlı ekonomisi

1950’li yıllarda Demokrat Parti tarafından dile getirilen ekonomik kalkınma vaatleri, 20. yüzyılın ikinci yarısında Adıyaman’ı kayda değer bir ekonomik merkez hâline getirmeye yetmemiştir. 1980’lere kadar Türkiye ekonomisi planlı bir yapıya sahiptir ve bu dönemde Sümerbank gibi tekel konumundaki devlet işletmeleri, ekonomik açıdan durağan bölgelerin kalkınmasına öncelik vermek üzere yapılandırılmıştır. Adıyaman’da imalat sanayisi, 1967 yılında kurulan Sümerbank’a ait pamuk çırçır ve iplik fabrikası (Sümerbank Adıyaman Pamuklu Dokuma Sanayii Müessesesi) aracılığıyla başlatılmıştır⁶². 1985 yılına gelindiğinde bu tesis 779 işçi ve 52 memur istihdam etmektedir⁶³. 1970’li yıllarda bir çimento fabrikası ile bir süt fabrikası açılmıştır⁶⁴. Ancak Adıyaman’daki sanayi faaliyetleri oldukça sınırlı kalmış, halkın başlıca geçim kaynağı tarımsal üretim olmaya devam etmiştir. 1970’li yıllardan itibaren monokültür olarak yetiştirilen tütün, yerel ekonomide önemli bir yer edinmiştir. Üretimin bir kısmı, tütün ve

⁶⁰ Toprak, op. cit.

⁶¹ “Adıyaman Tarihi”, T.C. Adıyaman Valiliği, erişim adresi: www.adiyaman.gov.tr.

⁶² M. Bakırcı, “Adıyaman’da İmalat Sanayinin Gelişimi ve Yapısı”, Türk Coğrafya Dergisi, n° 59, p. 45-58, erişim adresi: www.dergipark.org.tr.

⁶³ Y. Koç, “Sümerbank nasıl yaratıldı ve yok edildi?”, Aydınlık Gazetesi, 16 Kasım 2020, erişim adresi: www.yildirimkoc.com.tr.

⁶⁴ Bakırcı, op. cit.

alkollü içecekler sektöründe tekel statüsünde olan, yarı kamu kuruluşu Tekel⁶⁵ tarafından satın alınırken, bir diğer kısmı kayıt dışı olarak yeniden satılıyordu. Tütün birçok ailenin ekonomik bağımsızlığını sağlıyordu.⁶⁶

Adıyaman ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

1977 yılında başlatılan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Adıyaman halkına uzun süredir vaat edilen bölgesel refahı destekler nitelikteydi. 1989 yılında yayımlanan ana planda, kişi başına gayrisafi bölgesel hasılanın her yıl %7,7 oranında artırılması hedefleniyordu⁶⁷. Adıyaman ili bu projenin iki ayağından doğrudan etkilenecekti: 77.824 hektar sulanabilir araziye kapsayan “Adıyaman - Kâhta Projesi” ile 71.598 hektarlık bir alanı kapsayan “Adıyaman-Göksu-Araban Projesi”⁶⁸. Gerçekte, Fırat Nehri üzerinde inşa edilen Atatürk Barajı⁶⁹, Adıyaman iline bağlı onlarca köyü sular altında bırakarak yaklaşık 50.000 kişiyi kalıcı olarak yerinden etmiştir⁷⁰. Adıyamanlıların bu büyük ölçekli proje uğruna “bağışladığı” 250 köy, yerel düzeyde gerçek bir fedakârlık olarak görülmekte ve hâlâ sıkça hatırlanmaktadır⁷¹.

Esasına bakıldığında, GAP’ın Adıyaman iline faydası sınırlıdır. Öncelikle, GAP’ın sağladığı su kaynaklarının kullanımı eşitlikçi değildir: Atatürk Barajı gölüne yakınlığı dolayısıyla projeden yararlanan Şanlıurfa baraj kaynaklarını değerlendirme açısından gerekli finansal imkânlarla sahipken, Adıyaman aynı avantaja sahip değildir. İki il arasındaki ekonomik eşitsizlikler, suyun pompalanmasını sağlayan altyapıların gelişimi ve bu süreçte ihtiyaç duyulan elektrik kaynaklarına erişimde farklılaşmalara yol açmıştır. Baraj gölünün yukarısında yer alan Adıyaman, hiçbir zaman Atatürk Barajı’nın su kaynaklarından tam anlamıyla faydalanacak teknik ve mali donanıma sahip olamamıştır⁷². Diğer yandan, GAP’ın başlatıldığı dönemde genellikle devlete ait olup yerel, mülksüz çiftçiler tarafından kullanılan toprakların büyük toprak sahiplerine satılması, ilin tarımsal

⁶⁵ E. Kayaalp, “Çiftçiler Mülksüz Vatandaşlar Olarak: Adıyaman’da Tütün Piyasasının Yeniden Yapılandırılması”, *Ethnologie française*, cilt 44, sayı 2, 2014, s. 207-214, erişim adresi: www.shs.cairn.info.

⁶⁶ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

⁶⁷ “GAP Master Planı (1989)”, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, erişim adresi: www.gap.gov.tr.

⁶⁸ D. Bischoff ve J.-F. Pérouse, “I. Le projet du GAP : ambitions et réalisations”, *La question des barrages et du GAP dans le Sud-Est anatolien*, Institut français d’études anatoliennes, 2003, erişim adresi: www.books-openedition.org.

⁶⁹ Barajın inşasına 1983 yılında başlanmıştır.

⁷⁰ D. Bischoff ve J.-F. Pérouse, “III. Des impacts socio-économiques discutés”, *La question des barrages et du GAP dans le Sud-Est anatolien*, Institut français d’études anatoliennes, 2003.

⁷¹ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman

⁷² Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman. Sulama konusundaki sorunlara dair ayrıntılı bilgi için bkz. “Adıyaman Tarımsal Master Planı”, T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Adıyaman Tarım İl Müdürlüğü, Aralık 2004, s. 71, erişim adresi: www.tarimorman.gov.tr.

üretim yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir⁷³. Ekip biçtikleri arazileri kaybeden çiftçiler, geçimlerini sağlamak üzere başta mevsimlik işçilik olmak üzere farklı iş alanlarına yönelmişlerdir⁷⁴. Bu durum 2000’li yıllardan itibaren daha da belirginleşmiş, her yıl yaklaşık 150.000 kişi Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman ve Siirt bölgelerinden yoğun tarım yapılan Çukurova Ovası’na göç etmeye başlamıştır⁷⁵. Göç edenlerin bir kısmı Çukurova bölgesine kalıcı olarak yerleşirken, bir kısmı ise mevsimlik göçlerini sürdürmektedir⁷⁶. Adıyamanlılar bu nedenle GAP’ın yarattığı farklı sonuçlara, özellikle de suyun etkin kullanımı ve uygun altyapı sayesinde önemli bir ekonomik merkez hâline gelen Şanlıurfa ile aralarındaki farka dikkat çekerek tepki göstermektedirler⁷⁷. Bu adaletsizlik duygusu, GAP sayesinde ekonomik gelişimi açıkça desteklenen Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin gibi diğer büyük şehirleri de kapsar. Örneğin, 2005 yılında Adıyaman ile Mardin’in il bazında gayrisafi yurt içi hasılatları birbirine yakinken (Adıyaman için 2.364.280.000 TL, Mardin için 2.807.350.000 TL), büyüme rotaları zamanla ayrılmıştır: 2023 yılı itibarıyla Adıyaman’ın GSYİH’si 95.617.180.000 TL iken, Mardin’in GSYİH’si 149.513.566.000 TL’ye ulaşmıştır. Bu koşullarda, Atatürk Barajı’nın inşası sırasında sular altında kalan köyler, yerel halk tarafından ilin ekonomik refahına katkı sağlamaktan çok, üretken tarım arazilerinin kaybı olarak değerlendirilmektedir⁷⁸.

Adıyaman’da Tarım Sektörü

2000’li yıllarda tahıl ve diğer bitkisel üretim açısından belirli bir rekabet gücüne sahip olmasına ve geniş tarım arazilerine rağmen, Adıyaman’ın tarım sektöründeki gelişimi komşu illerle kıyaslandığında sınırlı kalmıştır. Örneğin, Adıyaman 2005 yılında 248.936 hektar ekili araziye sahipken, bu rakam 2023 yılında 173.966 hektara düşmüştür. Aynı dönemde Gaziantep’in ekili arazisi 2005’te 215.012 hektarken, 2023’te 127.513 hektara gerilemiştir⁷⁹. Ekim yapılan alanlardaki değişim benzerlik gösterse de, bitkisel ürün miktarı açısından Gaziantep ile Adıyaman arasında 2005 ile 2023 yılları arasında önemli bir fark oluşmuştur: Gaziantep’te bitkisel üretim 2005’te 613.326 ton iken 2023’te 1.105.434 tona yükselmiştir; Adıyaman’da ise üretim 2005’te 607.155 ton iken 2023’te yalnızca 686.919 tona çıkmıştır. Adıyaman’ın Atatürk Barajı’ndan yeterince faydalanamaması, ulusal olduğu kadar uluslararası pazarlarda da dezavantaj yaratmıştır. Buna rağmen il, Türkiye’de badem üretiminde başı

⁷³ D. Bischoff ve J.-F. Pérouse, op. cit.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

⁷⁶ D. Bischoff ve J.-F. Pérouse, op. cit.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

⁷⁹ Tüm veriler Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) çevrim içi platformu “e-hizmetler” “il göstergeleri” bölümünden alınmıştır, erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr>.

çekmektedir⁸⁰. Yüksek su ihtiyacı göz önüne alındığında, bu tablo çelişkili görünmektedir. Badem üretiminde Kahta, Besni ve Gölbaşı ilçeleri önemli bir yere sahiptir; ancak bu üretim çok yenidir⁸¹. Bu da, tarımsal üretim yapısında bir dönüşüme ve ilçe düzeyinde su kaynaklarına erişim konusunda belirgin eşitsizliklere işaret etmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı 2025 yılı başında küçük üreticilere yönelik bireysel sulama sistemlerinin %50 oranında desteklenmesine ilişkin bir hibe programını duyurduğunda⁸², suya erişimdeki eşitsizliğin bir kez daha küçük ve büyük üreticiler arasında paylaşıldığı vurgulanmıştır. Badem üretiminde görülen sorun, pamuk üretimi için de geçerlidir. Öte yandan, karabuğday ve keten gibi yerel ve geleneksel mamuller, rekabet edemedikleri için zamanla terk edilmiştir⁸³. Adıyaman’ın tarihsel anlamda en önemli zenginliklerinden biri olan tütün üretimi – Türkiye’nin ilk tütün üreten şehirlerinden biri olmanın verdiği gurur Adıyaman’da hâlâ çok güçlü bir şekilde hissedilmektedir – 2002 yılından itibaren yürürlüğe giren 4733 sayılı Tütün Yasası ile ciddi biçimde kısıtlanmıştır. Tekel’in özelleştirilmesiyle birlikte, tütün sektöründeki tekel yapısı sona ermiş ve sektör rekabete açılmıştır. 4733 sayılı yasa ile bu dönüşüm, sözleşmeli tarımı zorunlu hâle getirmiştir. Ancak bu model, büyük şirketlerin taleplerine karşılık verebilecek kapasiteye sahip olmayan küçük üreticileri dışlamış, yalnızca büyük girişimcilerin ayakta kalabildiği bir yapı oluşturmuştur⁸⁴. Küçük üreticiler ise üretimlerini yerelde, küçük miktarlarda ve genellikle kayıt dışı yollarla satmaya devam etmektedir. Şehir merkezinde çok sayıda açık tütün satan dükkân görmek mümkündür⁸⁵.

Adıyaman’da Sanayi ve İmalat Faaliyetleri

Adıyaman’da 1990’lı yıllarda başta imalat olmak üzere çeşitli sanayi faaliyetleri gelişmeye başlamıştır. İl genelinde tarımın baskın sektör olması ve tarımda makineleşmenin Türkiye’nin diğer bölgelerindeki kadar etkili olmasına rağmen⁸⁶, bu durum tarım-sanayinin veya tarım makineleri üretiminin sanayi içindeki ağırlığını artırmamıştır. 1986 yılında Adıyaman’da on tarım makinesi üretim işletmesi bulunurken⁸⁷, bugün bu

⁸⁰ O. Pehlul, “Badem diyarı’ Adıyaman’da üretim yükselişte”, Anadolu Ajansı, 15 Kasım 2024, erişim adresi: www.aa.com.tr.

⁸¹ Ibid

⁸² T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Adıyaman İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, “%50 Hibe Destekli Bireysel Sulama Sistemlerinin Desteklenmesi İçin Başvurular Başladı”, 3 Mart 2025, erişim adresi: <https://adiyaman.tarimorman.gov.tr>.

⁸³ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

⁸⁴ E. Kayaalp, “Farmers as Dispossessed Citizens: The Remaking of the Tobacco Market in Adıyaman”, *Ethnologie française*, cilt 44, sayı 2, 2014, s. 207-214, erişim adresi: www.shs.cairn.info.

⁸⁵ Kayıt dışı tütün satışından elde edilen kazanç, cezai yaptırım riskine kıyasla yüksek olduğundan bu satışlar devam etmektedir. Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

⁸⁶ Z. Özdemir, “Türkiye’de Traktör Endüstrisinin İktisadi Analizi”, doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, 1990, erişim adresi: <https://nek.istanbul.edu.tr>.

⁸⁷ Ibid.

sayı ikiye düşmüştür⁸⁸. Adıyaman Valiliği verilerine göre, makine ve ekipman üretimi sanayide %0,7’lik bir paya sahiptir⁸⁹. Daha genel düzeyde, 1991 yılından itibaren Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi kurulmuş ve çeşitli işletmeler burada faaliyete başlamıştır⁹⁰. 1994 yılı itibarıyla bu bölgede 28 sanayi işletmesinde toplam 3.192 kişi çalışmakta, bunların 11’i tekstil sektöründe yer almaktaydı⁹¹. 1998’de Adıyaman’da faal sanayi işletmelerinin 54’ü tekstil sektöründen olup toplam sayısı 91’e ulaşmıştı⁹². 2001 yılına gelindiğinde, tekstil sanayisi Adıyaman sanayi faaliyetlerinin %42’sini oluşturuyor ve 5.124 kişiye istihdam sağlıyordu⁹³. Adıyaman için tekstil sektörü, hem istihdam yaratma hem de ekonomik değer üretme açısından en güçlü alanlardan biridir. Ancak kent, sanayi gelişimi bakımından komşu illerle kıyaslandığında belirli bir geri kalmışlık sergilemektedir. Aynı şekilde, Türkiye’nin ham petrol üretiminin %20’sini karşılayan Adıyaman ili büyük yer altı zenginliğine rağmen bu kaynaktan herhangi bir fayda sağlayamamıştır⁹⁴. İstihdam açısından da il dışından gelen işgücünün ağırlıkta olması nedeniyle, petrol sektörü yerel halk için kayda değer bir katkı sunmamaktadır⁹⁵.

Adıyaman’ın Turizme Yönelik İlk Açılımları

Turizm, 1990’lı yıllarda Adıyaman kenti ve ili için dışa açılımın büyük bir umudu olarak görülmüştür. İlin cazibesini artırmayı hedefleyen bir turizm ayağını da içeren GAP, özellikle Nemrut Dağı çevresini ön plana çıkarıyordu⁹⁶. Kent, bir yandan “Anakültür Kocahisar, Kahta, Adıyaman, Acırlı (Mardin-Midyat) Çevre Düzenlemeleri” projesi içinde⁹⁷, diğer yandan “Adıyaman-Nemrut Merkezli Alt Bölge Gelişim Planı” içinde değerlendirilmiştir⁹⁸. GAP’ın yönlendirdiği bu yaklaşımı doğrultusunda, Adıyaman Belediyesi 2002 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi iş birliğiyle tarihi bir mahallenin rehabilitasyon projesini başlatmıştır⁹⁹. Kişisel görüşme esnasında bu bağlamda konuşan bir Adıyamanlı, 1990’lı yıllarda kentin turizm potansiyelinin Kapadokya ile eşdeğer olduğunu belirtmiştir¹⁰⁰. Turizmin neden olduğu açılımın etkileri kısa bir süreliğine de olsa hissedilmiştir: 1990’lı yıllarda kent, turizm açısından hareketli

⁸⁸ “Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı”, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, erişim adresi: <https://sanayi.tobb.org.tr>.

⁸⁹ “Adıyaman Ekonomisi”, T.C. Adıyaman Valiliği, erişim adresi: www.adiyaman.gov.tr.

⁹⁰ “Tarım”, T.C. Adıyaman İl Özel İdaresi, erişim adresi: www.adiyamanozelidare.gov.tr.

⁹¹ Bakırcı, op. cit.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ “Adıyaman Ekonomisi”, T.C. Adıyaman Valiliği, erişim adresi: www.adiyaman.gov.tr.

⁹⁵ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

⁹⁶ D. Bischoff ve J.-F. Pérouse, op. cit.

⁹⁷ D. Bischoff ve J.-F. Pérouse, op. cit.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

olarak tanımlanmakta, yerli ve (zaman zaman) yabancı turistlerin geldiği ve alkol satışının yaygın olduğu anlatılmaktadır¹⁰¹. Ancak, Kapadokya’da 2005’ten itibaren geliştirilen sıcak hava balonu turizmüne benzer şekilde cazibe yaratacak belirli bir özelliğe odaklanan bir gelişim stratejisi Adıyaman için oluşturulmamıştır¹⁰². Bunun ötesinde, Adıyaman’da PKK’nın varlığı son derece zayıf olmasına rağmen, devletin PKK’ya karşı yürüttüğü güvenlik politikaları, bölgenin turistik cazibesini ciddi şekilde zedelemiştir¹⁰³.

GAP’ın yerel tarım dinamikleri üzerindeki etkisi, il dışından gelen ve devletle bağlantılı ekonomik aktörlerin lehine gelişen tekelleşme süreciyle birleşmiş; buna iklim değişikliğine bağlı olarak artan su stresi de eklenmiştir. Tüm bunlar, Adıyaman kenti ve ilinin ekonomik gelişimini önemli ölçüde yavaşlatmıştır. Sanayideki geri kalmışlık ise ekonomik açılım perspektifinin başarısızlığını teyit etmiştir. Bu koşullarda Adıyaman, kendi içine kapalı şekilde, nüfusu hafif artarak¹⁰⁴, ancak Şanlıurfa ve Gaziantep gibi GAP’tan doğrudan fayda sağlayan kentlerin, ya da son yıllarda Diyarbakır ve Mardin gibi doğu illerinin yaşadığı ekonomik canlanmadan yararlanamayan bir “Metroköy” olarak gelişmiştir.

Muhafazakâr Bir “Metroköy” (Metropol-Köy)

Adıyaman, “kapalı bir kutu” olarak tanımlanır¹⁰⁵. Ekonomik olarak canlanamayınca muhafazakâr ve geleneksel köy yapısını koruyabilmiş, ne tam anlamıyla kırsal, ne de tam büyükşehir olan bir Metroköy hâline gelmiştir. Adıyaman’ın görece kapalı yapısı, muhafazakâr siyasi oluşumların güçlenmesine zemin hazırlamıştır. 1954’ten bu yana, yerel düzeyde halkın tercihi çoğunlukla muhafazakâr – zaman zaman da islamcı – partiler yönünde olmuştur. Tek istisna, 1989 yılında, özel koşullar altında Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) adayının belediye başkanlığına

¹⁰¹ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman. Görüşülen pek çok kişi 1990’lı yılları Adıyaman’ını açık ve canlı bir dönem olarak anmaktadır. Alkol satışı vurgusu, bir soruya yanıt olarak değil, katılımcıların geçmişi anlatırken kendiliğinden yapılmıştır.

¹⁰² Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁰³ PKK 1978’de kurulmuş, 1984’te Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı silahlı mücadeleye başlamıştır. Devlet ile örgüt arasındaki gerilim, 1993-1995 yıllarında zirveye ulaşmıştır. 1999’da terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanmasından sonra faaliyetleri önemli ölçüde azalsa da tamamen sona ermemiştir.

¹⁰⁴ 1990’lı yıllarda PKK ile Türk Silahlı Kuvvetleri arasındaki çatışmalar çoğunlukla kırsal alanlarda yoğunlaşınca kırsaldan kente belirgin bir göç oluşmuştur. Adıyaman bu göçten etkilenmiş olsa da, nüfus artışı oldukça sınırlı kalmıştır; hatta 2000’li yılların başında hafif bir düşüş gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, ekonomik gerekçelerle Adıyaman’dan batıdaki büyük şehirlere yönelik gerçekleşen tersine göçtür. TÜİK verilerine göre ilin yıllara göre nüfusu: 1985: 430.728; 1990: 513.131; 2000: 623.811; 2007: 582.762; 2010: 590.935; 2015: 602.774; 2022: 635.169; 2023: 604.978; 2024: 611.037. 1985-2000 verileri için bkz. TÜİK arşivleri: <https://biruni.tuik.gov.tr>; diğer yıllar için Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları: <https://biruni.tuik.gov.tr>.

¹⁰⁵ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

seçilmesidir¹⁰⁶. Ancak 1990’lı yıllara üç İslamcı parti hükmetmiştir: Refah Partisi (RP)¹⁰⁷, Fazilet Partisi (FP) ve Saadet Partisi (SP)¹⁰⁸. Bu partilerin art arda kapatılmalarıyla birinden diğerine geçen Abdulkadir Kırmızı, 1994-2004 yılları arasında on yıl boyunca Adıyaman belediye başkanlığı görevini sürdürmüştür. Aynı zamanda, Adıyaman’ın muhafazakâr tutumu devlete olan sadakatında da kendini gösterir; zira kent genellikle yerel seçimlerde iktidardaki partilere oy verir.

Tablo 1: 1954’ten Bu Yana Adıyaman Belediye Başkanları Listesi

Yıl (Belediye Seçimi)	Adı, Soyadı	Siyasi parti
1954	Fuat BİLGİN	Demokrat Parti (DP)
1963	Mahmut BİLGİNER	Yeni Türkiye Partisi (YTP)
1965	Mithat HARIKÇI	Adalet Partisi (AP)
1974	Mustafa KOCATÜRK	Millî Selâmet Partisi (MSP)
1984	Mehmet ERDEM	Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP)
1989	Şevket GÜRSOY	Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP)
1994	Abdulkadir KIRMIZI	Refah Partisi (RP)
1998		Fazilet Partisi (FP)
2001		Saadet Partisi (SP)
2004	Muhammed Necip BÜYÜKASLAN	Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2004 yılında oyların %37,9’unu, 2009 yılında ise %49,71’ini aldı
2014	Fehmi Hüsrev KUTLU	Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) %56,41
2019	Süleyman KILINÇ	Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) %53,22
2024	Abdurrahman TUTDERE	Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

¹⁰⁶ SHP’nin bu seçim zaferi, muhafazakâr oyların sağdaki üç farklı aday arasında bölünmesine bağlıdır.

¹⁰⁷ Refah Partisi, Türk İslamcılığının öncüsü Necmettin Erbakan tarafından kurulmuştur.

¹⁰⁸ Fazilet Partisi, 1998’de kapatılan Refah Partisi’nin doğrudan devamıdır. Fazilet Partisi’nin 2001’de kapatılmasının ardından iki ayrı parti doğmuştur: Saadet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi.

2004 yılından itibaren ve 2024’e kadar kesintisiz şekilde AKP’li adayların belediye başkanlıklarını kazanması, 1990’lı yıllarda İslamcı partilere yönelen seçmen tutumunun bir devamı niteliğindedir. 2001 yılında Fazilet Partisi’nin (FP) Anayasa Mahkemesi tarafından laikliğe aykırı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle kapatılmasının ardından, FP kadroları Saadet Partisi (SP) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) arasında dağılmıştır. 2002’den itibaren, Türkiye’deki merkez sağ partilerin göz ardı ettiği kırsal Anadolu, AKP’nin “yerel kalkınma” taahhüdüyle temel hedefi hâline gelmiştir¹⁰⁹. AKP’nin yerel ölçeğe verdiği bu önem, 1990’lı yıllarda siyasal alanda marjinalleşmiş İslamcı partilerin benimsediği siyasi stratejinin bir devamı olarak görülebilir. Bu partiler, merkezi siyasete ulaşmanın yolu olarak yerel yönetimlere ağırlık vermiş, birçok parti mensubu da siyasi kariyerine yerel düzeyde başlamıştır¹¹⁰. AKP, 2004 yerel seçimlerinde oyların %40,12’sini alarak 1.952 belediye ve 12 büyükşehir belediyesini kazanmış, hedeflediği başarıya büyük ölçüde ulaşmıştır¹¹¹. Parti, önceki islamcı partilere bağlı seçmenlerin önemli bir kısmını bünyesine katarken, aynı zamanda daha ılımlı muhafazakâr bir seçmen kitlesine de hitap edebilmiştir. Böylece, yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Adıyaman kenti 2004 ile 2024 yılları arasında üç kez AKP’li belediye başkanı seçmiştir.

1954’ten bu yana Adıyaman’ın Türkiye Cumhuriyeti’ne gösterdiği sadakat, AKP’nin zamanla devletin tüm kurumlarını ve kaynaklarını tekeline almasıyla birlikte, devlet-AKP bütünlüğüne yönelmiş bir sadakate dönüşmüştür¹¹². AKP ile 1990’lı yılların İslamcı partileri arasındaki doğrudan devamlılık, AKP’nin seçmen ve teşkilat tabanının bu tür periferik ve/veya kırsal alanlarda zaten kurulu olmasını sağlamıştır. AKP’nin patronaj sistemlerini yeniden sahiplenmesi, Adıyaman’daki etkili çevrelerle ve özellikle kentin islamî burjuvazisiyle yakın ilişkileriyle bağlantılıdır. Adıyaman’da nüfuzlu büyük aileler¹¹³ ve tarikatlar¹¹⁴ tarafından uygulanan toplumsal denetim, kimliklerin araçsallaştırılmasını engelleyen ve AKP

¹⁰⁹ J.-F. Pérouse ve S. Débarre, “Dire et faire le territoire en Turquie : entre idéologie unitariste et obsession de la rente”, *European Journal of Turkish Studies*, sayı 23, 2016, erişim adresi: www.journals-openedition.org/fr.

¹¹⁰ U. Bayraktar ve E. Massicard, “La décentralisation en Turquie”, *Agence française de développement, Focales*, s. 104, erişim adresi: <https://shs.hal.science>.

¹¹¹ Büyükşehir belediyesi statüsü 1982 yılında 3030 sayılı yasa ile oluşturulmuş ve 1984’te ilk olarak Ankara, İstanbul ve İzmir’de uygulanmıştır. Bu statü, belediyelere iki kademeli bir yerel yönetim yapısı kazandırır: Büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyesi. Her iki kademenin kendine ait görev ve yetkileri bulunmaktadır. Büyükşehir belediyeleri aynı zamanda daha geniş yetkilere ve bütçesel avantajlara sahiptir; örneğin, bulundukları metropol alanında toplanan vergilerin %3’ünü doğrudan alırlar. Günümüzde büyükşehir belediyesi statüsü kazanmak için nüfusun 750.000’i aşması ve en az üç ilçe belediyesini kapsayan bir metropol alanına sahip olunması gerekmektedir. Bkz. U. Bayraktar ve E. Massicard, “La décentralisation en Turquie”, op. cit.

¹¹² G. Dorronsoro ve B. Gourisse, “Une clé de lecture du politique en Turquie : les rapports État-Partis”, *Politix*, cilt 27, sayı 107, 2014, s. 195-218, erişim adresi: www.shs.cairn.info.

¹¹³ Mülakatlar sırasında Adıyaman’da beş tane olduğu anlaşılan büyük ailelerin nüfuzundan belli belirsiz bahsedilmiş olsa da, bunun anlamı net olarak bilinmiyor ve bu nedenle gerçek nüfuzları ölçülemiyor.

¹¹⁴ Tarikatlar dini cemaat yapılanmalarıdır

iktidarının lehine mevcut durumu koruyan bir toplumsal yatıştırma mühendisliği işlevi görür. Burası genellikle muhafazakâr eğilimlerle oy kullanan, kimlikli ve/veya topluluk temelli siyasal çatışmaların yaşanmadığı (ya da çok sınırlı yaşandığı) bir yerdir¹¹⁵. Geleneksel etnik, dini ve/veya dilsel kimlikler – Kürt, Alevi, Türk ve Sünni kimlikleri, daha az ölçüde Hristiyan kimlikleri – gündelik yaşamda ifade bulsa da, daha önce de belirttiğimiz üzere, bu kimliklerin siyasal taleplere dönüştüğü pek görülmemektedir. Adıyaman’daki DEM (Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi) il örgütü, Kürt yanlısı ve/veya sol görüşlü bazı aktörler tarafından da Diyarbakır veya Şırnak teşkilatlarının aksine daha ılımlı olarak değerlendirilmektedir¹¹⁶. Bu anlamda Adıyaman, komşularına kıyasla daha muhafazakâr ve daha ölçülü bir seçmen davranışı sergileyen, coğrafi sınırları bu siyasi tutumla çizilen bir “ikinci güneydoğu”nun periferisini oluşturmaktadır.

Kentin iktidar partisine gösterdiği siyasi sadakatin, devletten gelen yardımlara bağımlılığıyla birleşmesi ve AKP’li belediyelerin devlet ile şehir arasındaki karşılıklı ilişkisinde bir aracı olarak işlev görmesi, bir “Adıyaman modeli” sunar. Bu model, muhafazakâr partilere yönelik siyasal bir tercihe dayansa da, kimliklerin siyasallaşmadığı, görece apolitik bir toplumsal yapı ile desteklenmektedir. Bu yönüyle Adıyaman’ın siyasi seyri, yakın çevresindeki kentlerin izlediği yollardan ayrılmaktadır: Adıyaman ne bölgenin doğusundaki Kürt siyasetine eğilimli kentler (Diyarbakır, Mardin, Batman) gibi bir yol izlemiştir, ne de batısındaki ekonomik açıdan dinamik kentler (Gaziantep, Şanlıurfa) ile benzer bir kalkınma rotasına sahiptir. Adıyaman ve bölgesi, dünyaya kısmen açık fakat komşu bölgelerde rastlanan devlet karşıtı tutumların zayıf olduğu bir enklav oluşturmaktadır. Metroköy Adıyaman modelinin temelinde, kentteki muhafazakârlığın sürekliliğini besleyen ve merkezî devlete yönelik muhalif hareketlerin gelişmesini engelleyen bir kapalılık yatmaktadır. Öteden beri devam eden bu kapalılık, zamanla devlete ekonomik bağımlılığı da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, devlete duyulan sadakat uzun vadede korunmuş, son yirmi yıl içinde devlet-AKP bütünlüğüne yönelen bir sadakate dönüşmüştür. Ne var ki, 2004 ile 2024 arasında kesintisiz süren bu sadakat, 6 Şubat 2023’te Türkiye’nin güney doğusunu ve Suriye’nin kuzeyini sarsan büyük deprem sonrasında ani bir kırılma yaşamıştır.

¹¹⁵ Kişisel görüşme, Mayıs ve Ekim 2024, Adıyaman.

¹¹⁶ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

“Adıyaman Modeli”nin Kırılma Anı

Adıyaman’ın Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelik siyasi sadakati uzun süre boyunca devam etmiş, özellikle AKP’nin iktidara gelişinden itibaren istikrarlı bir şekilde sürmüştür. Ancak 6 Şubat 2023’te meydana gelen deprem, bu nizamda ciddi bir kırılmaya yol açmıştır. Deprem, Türk devletinin Adıyaman’a yönelik ihmalkârlığını açıkça gözler önüne sermiş ve halkın oy verme davranışında önemli bir değişime neden olmuştur. 47 yıl boyunca muhafazakâr partilerin egemenliğinde kalan kent, 31 Mart 2024 yerel seçimlerinde CHP adayı Abdurrahman Tutdere’yi belediye başkanı olarak seçmiştir. Bu sonuç, bir yandan devlet-AKP yapısına yönelik bir tepki olarak okunabilirken, diğer yandan Abdurrahman Tutdere’nin şahsına duyulan siyasi güveni de yansıtmaktadır. Yeni başkanın görev sürecinin başında özellikle ekonomik alanlarda yeni ufukların açıldığı görülmektedir.

Deprem ve “Adıyaman Modeli”nin çöküşü

6 Şubat 2023 depreminin Adıyaman’daki sonuçları

6 Şubat 2023 tarihinde, Richter ölçeğine göre 7,8 büyüklüğünde bir deprem Güneydoğu Anadolu bölgesini sarstı. Hatay, Kahramanmaraş (depremin merkez üssü) ve Adıyaman bu felaketten en çok etkilenen iller oldu. Adıyaman Merkez ilçesindeki binaların yaklaşık %65’i yıkıldı¹¹⁷. Devlet, Adıyaman’daki ölü sayısını 11.000 olarak açıkladıysa da, birçok kent sakini bu sayıya kuşkuyla bakmakta, bazıları ölü sayısının 80.000’e yaklaştığını iddia etmektedir¹¹⁸. Deprem nedeniyle yerinden edilen kişi sayısı ise bazı kaynaklara göre 72.000’dir¹¹⁹. Toplamda on bir ili etkileyen bu büyük çaplı felaket Türkiye Cumhuriyeti devleti için devasa bir sınav niteliği taşıırken, devletin kriz anındaki yetersizlikleri her yerde hissedilmiş, Adıyaman’daki arama-kurtarma organizasyonu özellikle zayıf kalmıştır.

Felakete dair anlatıların hepsi, İçişleri Bakanlığı’na bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) Adıyaman’a gönderdiği ekiplerin kente çok geç bir şekilde, ancak 3 ila 4 gün sonra ulaştığını

¹¹⁷ Belediye başkanıyla yapılan görüşmeden elde edilen veriler, Mayıs 2024, Adıyaman.

¹¹⁸ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

¹¹⁹ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

vurgulamaktadır. Pek çok kişi, şehirdeki havalimanının bölgedeki yolların ulaşımına kapalı olması nedeniyle güneydoğudaki tüm afet bölgelerine yardım yönlendirme üssü olarak kullanıldığını, ancak bu sırada Adıyaman’ın kendisinin ilk 3-4 gün boyunca göz ardı edildiğini hatırlatmaktadır. Hayatta kalanların bu gecikme nedeniyle büyük bir tehlike yaşaması nedeniyle Adıyaman halkı acil ihtiyaçlara yanıt verebilmek için kendiliğinden yardım ağları kurmaya başlamıştır. Örneğin, Besni Devlet Hastanesi’ndeki sağlık ekipleri, felaketten sonraki ilk günlerde muayene, acil müdahale ve ilaç temini için bir alan organize etmişlerdir. Adıyaman Merkez’de Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) da kendi yardım koordinasyon merkezini kurmuş ve sahada çalışan ekipler görevlendirerek geçici klinikler ile yemek dağıtım noktaları oluşturmuştur. İstanbul başta olmak üzere, Türkiye’nin farklı yerlerinden sivil toplum tarafından gönderilen temel ihtiyaç malzemeleri, bu yerel ağların örgütlenmesini büyük ölçüde desteklemiştir. Adıyamanlıların hemşerilik bağları üzerinden şekillenen ailevi ve dostane ilişkileri, dışarıdan gelen gönüllülerin sahaya daha kolay yerleşmesini ve yardımlarını nereye yönlendirmeleri gerektiğini daha hızlı öğrenmelerini sağlamıştır. Felaket sonrası sahada Besni’ye ulaşan ilk profesyonel arama-kurtarma ekipleri Polonya ve Hollanda’dan gelen yabancı ekipler olmuştur¹²⁰. Öte yandan, Ermenistan İçişleri Bakanlığı’nın talimatıyla, 35 yıl aradan sonra Türkiye-Ermenistan sınırı ilk kez açılmış ve Ermeni arama-kurtarma ekiplerinin 8 Şubat’ta Adıyaman Merkez ilçesine ulaşması sağlanmıştır¹²¹. AFAD ekipleri ise yıkım alanlarına ancak 3 ila 4 gün sonra ulaşabilmiştir. Sonrasında birçok Adıyamanlı ilk yardım malzemelerinin dağıtımında ayrımcılığa uğradıklarını ve AFAD ekiplerinin, etnik, dini ve/veya dilsel açıdan azınlıkların yaşadığı köylere daha az yardım ulaştırdığını ifade etmiştir. Bu durumun en çok dile getirildiği yerlerden biri, sarsıntılardan ağır şekilde etkilenen Kürt Alevi köyü Bağlıca’dır.

Depremi ardından ilk günlerde yardımın ulaştırılamaması ve acil müdahaledeki yetersizlikler, Adıyaman ile devlet arasındaki karşılıklı sisteminin işleyişindeki aksaklıkları açıkça gözler önüne sermiş ve devlete duyulan güvenin kırılmasına yol açmıştır. Devletin en üst kademesi hızla bu kırılmanın farkına varmış, 27 Şubat 2023’te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, siyasi müttefiki ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli ile bizzat Adıyaman’a giderek il halkından özür dilemiştir. Cumhurbaşkanı, kamuoyunun algıladığı yetersizlikleri açıklamaya çalışırken aynı zamanda bu eksiklikler için mazeret göstermiştir: “Maalesef sarsıntıların yıkıcı etkisi, olumsuz hava şartları ve hasar gören altyapının yol açtığı zorluklar nedeniyle ilk günlerde

¹²⁰ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹²¹ B. Kahyaoğlu, “Ermenistan’dan gelen ekip Adıyaman’da arama kurtarma çalışmalarına katılıyor”, Anadolu Ajansı, 11 Şubat 2023, erişim adresi: www.aa.com.tr.

Adıyaman’da çalışmalarımızı arzu ettiğimiz şekilde yürütemedik. Bunun için helallik istiyorum.”¹²²

Deprem’in Adıyaman’daki Sonuçları

Bu felaket, kentin görece istikrarlı sosyo-ekonomik dengesini altüst etmiştir. Ekim 2024 itibarıyla yeni belediye başkanı Abdurrahman Tutdere, göreve geldiğinden bu yana barınma yokluğu ya da niteliksiz barınma koşulları, işsizlik ve yoksulluk gibi kronikleşen sorunlardan şikâyet eden yaklaşık 30.000 kişiyi makamında ağırladığını belirtmektedir¹²³.

Maddi yıkımın boyutu son derece büyüktür: Deprem sırasında ve sonrasında kentteki yapıların en az %65’i yıkılmıştır¹²⁴. Afetzedelerin neredeyse tamamı ilk etapta konteyner kentlere yerleştirilmiştir. Bu geçici yerleşimler zamanla kamu hizmeti altyapılarına (okul, sağlık ocağı) kavuşturulmuş ve dolmuş ile otobüs gibi toplu taşıma güzergâhlarına entegre edilmiştir. Ancak bu geçici çözüm giderek kalıcı bir hâl alırken, alternatifler ise TOKİ’nin (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) yeniden inşa planlarını tamamlamamış olması nedeniyle son derece sınırlıdır¹²⁵. Adıyaman Valisi Osman Varol’un Ocak 2025’te açıkladığı en güncel verilere göre, TOKİ’nin yarı yarıya iştiraki olan Emlak Konut tarafından “8.449’u kırsalda, 29.987’si kentte olmak üzere toplam 38.436 konut” inşa edilmiştir¹²⁶. TOKİ, iki yıldan yirmi yıla kadar vade seçenekleriyle, faizsiz konut kredileri sunmakta; bu kredilerin geri ödemeleri aylık ya da yıllık taksitlerle yapılabilmektedir. Ancak, 23 Ekim 2011’de büyük bir depremle sarsılan Van’da benzer krediler sunulmuş ve bu durum bazı aileler için on yılı aşkın süredir devam eden finansal zorluklara yol açmıştır¹²⁷. Öte yandan, Van’da bazı aileler hâlâ prefabrik evlerde yaşamaktadır¹²⁸. Bu nedenle, konteyner kentlerin Adıyaman’da da kalıcı hâle gelip gelmeyeceği bilinmemektedir. Ayrıca, Adıyaman’da yıkılmamış az sayıdaki konutta kira fiyatlarına yansıyan yüksek enflasyon da barınma krizini derinleştirmektedir. Deprem öncesinde 2.500 TL’ye ev bulunabilirken, Mayıs 2024 itibarıyla kiralara 8.000 ila 12.000 TL arasında değişmektedir¹²⁹.

¹²² “Başkan Erdoğan Adıyamanlılara Seslendi: Kimse Mağdur Edilmeyecek”, AKP İstanbul, erişim adresi: <https://akpartiistanbul.com>.

¹²³ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹²⁴ Abdurrahman Tutdere ile yapılan görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

¹²⁵ 1984 yılında kurulan TOKİ, Türkiye’de sosyal konut üretimi ve yönetiminden sorumlu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı bir kamu kuruluşudur. Gecekondu yapılaşmasıyla mücadele etmek amacıyla kurulmuş, son yıllarda ise siyasi ve mali kapasitesi dikkat çekici oranda artmıştır.

¹²⁶ S. Burak Utucu, “6 Şubat depremlerinin üzerinden 2 yıl geçti: Adıyaman’da yeniden inşa ne durumda?”, EuroNews, 5 Şubat 2025, <https://tr.euronews.com>

¹²⁷ “12 yıl önce depremle sarsılan Van’da son durum: Hepsi yalan, anne kurban”, Yeşil Gazete, 9 Mayıs 2023, <https://yesilgazete.org>

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

Fiyat artışları nedeniyle ciddi bir alım gücü kaybı yaşanmıştır. Depremi işgücü piyasası üzerindeki etkileri de oldukça belirgindir. TÜİK verilerine göre, Adıyaman’da işgücüne katılım oranı 2022’de %51,8 iken 2023’te %44,9’a düşmüştür¹³⁰. Bu veriler temkinle değerlendirilse de, depremin ardından ilin ekonomik faaliyetlerinde yaşanan durgunluğu kısmen yansıtmaktadır. Adıyaman Belediyesi’ne göre, felaketten sonra 70.000 kişi kentten ayrılmıştır¹³¹. Bu göç edenler arasında nitelikli çalışanlar da bulunmaktadır; yönetici ve uzman iş gücünün kaybı, özellikle şehrin yeniden inşası ve ekonomik toparlanması açısından geleceği tehdit etmektedir.

Son olarak, maddi yıkımın ve can kayıplarının ötesinde¹³², depremin psikososyal etkileri son derece yıkıcı olmuştur. Deprem bölgelerinde intihar vakalarının artması¹³³ ve antidepresan kullanımındaki yükseliş¹³⁴, travmanın hâlâ ne kadar derin yaşandığını göstermektedir. Adıyaman MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) şube başkanı ile Adıyaman Devlet Hastanesi başhekimisi tarafından kurulan psikolojik destek birimi, bu kalıcı psikolojik etkilerin üzerindeki tabunun kısmen kalkmasına katkıda bulunmuştur¹³⁵.

Her ne kadar 6 Şubat depreminin etkileri 2023 Mayıs ayında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Adıyaman’da belirgin bir siyasi değişime yol açmamış olsa da — il seçmenin %66,2’si Recep Tayyip Erdoğan’a oy vermiştir — bu sonucun, felaketin hemen ardından geçen ilk aylarda devletin yeniden inşa sürecine aktif katılımını güvence altına almak amacıyla tercih edilen bir “kriz anı güvenlik oyu” olduğunu öne sürebiliriz. Bu bağlamda, Adıyaman’ın yeniden inşasında devlete ve TOKİ’ye duyulan güvenin yüksek olduğu gözlemlenmektedir¹³⁶. Ancak depremden etkilenen bölgelerde hatalı yapı projelerini onayladıkları iddiasıyla bazı kamu görevlileri hakkında yargı süreci başlamış olsa da bu davaların sonuçlanma ihtimalinin düşük olduğu değerlendirilmektedir¹³⁷. Bu koşullar altında, devlet-AKP bütünlüğüne yönelik sadakat sarsılmıştır; özellikle depremin ardından AKP’nin “hizmet partisi” olma iddiasını sürdürememesi, bu sadakatin zeminini zayıflatmıştır. Cumhurbaşkanlığı partisi bu konuda

¹³⁰ “Tematik Haritalar - Coğrafi İstatistik Portalı”, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <https://cip.tuik.gov.tr/>

¹³¹ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

¹³² Resmî istatistiklere göre Adıyaman, 2023 yılında binde 18,0 ile Türkiye’nin en yüksek kaba ölüm oranına sahip ili olmuştur. Bkz. “Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2023”, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 14 Haziran 2024, <https://data.tuik.gov.tr>

¹³³ Ekim 2024 itibarıyla, her ay otuz ila kırk kişi intihar etmektedir. Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman

¹³⁴ “En Turquie, la prise d’antidépresseurs en hausse chez les rescapés du séisme de 2023”, *Courrier international*, 26 Eylül 2024, www.courrierinternational.com

¹³⁵ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹³⁶ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

¹³⁷ “Türkiye: Stonewalling on Charges for Officials in Earthquake Deaths”, Human Rights Watch, 27 Mart 2024, www.hrw.org.

sınıfta kalmış ve bu durum, Adıyaman’ın devlete duyduğu bağlılığı da olumsuz etkilemiştir. Devlete bağlılık ile AKP’ye duyulan parti sadakati arasındaki bu dengenin değişmesi, CHP ve aday Abdurrahman Tutdere için yerel düzeyde bir fırsat penceresi açmıştır. Abdurrahman Tutdere’nin kişisel özellikleri ve yerel düzeyde yürüttüğü seçim kampanyası, onu yirmi yıldır AKP’ye bağlı kalan bir şehir için güçlü bir alternatif hâline getirmiştir. AKP’nin ihmalkârlığı ise, partinin kentteki baskın konumunu göreceleştirmiştir.

CHP’nin Adıyaman Belediyesinde Yükselişi: “Sosyal” ve “Üretken” Bir Yol Haritası

2024 yerel seçimleri, Türkiye genelinde muhalefetin, özellikle de CHP’nin, yerel düzeyde yeniden güç kazandığı bir dönüm noktası olmuştur¹³⁸. CHP, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Mersin gibi büyükşehirleri korurken; Bursa ve Antalya gibi önemli kentleri yeniden kazanmış, Karadeniz ve Doğu Anadolu’da yer alan bazı küçük kentleri de sürpriz biçimde elde etmiştir. Bu iki bölgedeki kazanımlar özellikle dikkat çekicidir çünkü bu coğrafyalar uzun süredir Cumhurbaşkanı’nın partisinin güçlü kaleleri olarak görülüyordu. Bu yerel başarılar, CHP’nin seçmen tabanını yeniden şekillendirme ve belediyeler üzerinden örgütsel ağını yeniden kurma sürecine katkı sağlamaktadır. Adıyaman’daki seçim sonucu ise, deprem sonrası yaşanan özel kriz bağlamında ele alınmalıdır ve bu açıdan bir “ceza oyu” olarak okunabilir¹³⁹. Bununla birlikte, Abdurrahman Tutdere’nin zaferi yalnızca kriz tepkisine değil, aynı zamanda CHP adayının halk nezdindeki gerçek popülaritesine ve milletvekilliği dönemindeki başarılı performansına dayanmaktadır. 2019 ve 2023 yıllarında üst üste iki kez Adıyaman’dan CHP’nin tek milletvekili olarak seçilen Abdurrahman Tutdere, özellikle TBMM’de tütün üreticilerinin haklarını savunmasıyla yerel halk nezdinde olumlu bir imaj kazanmıştır¹⁴⁰. Tutdere’nin profilini özgün kılan bir diğer unsur ise, kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan ve AKP’ye destek verdiklerini ifade eden bazı seçmenler arasında da saygınlık görmesidir.

Öncelikli gündemi yeniden inşa süreci olan yeni belediye başkanı Abdurrahman Tutdere’nin diğer bir hedefi ise “sosyal belediye” oluşturmaktır¹⁴¹. Dinamik ve halkıyla doğrudan temas hâlinde olan bir

¹³⁸ N. Bourcier, “Élections municipales en Turquie : la large victoire de l’opposition constitue un désaveu cinglant pour le camp d’Erdogan”, Le Monde, 1 Nisan 2024, www.lemonde.fr

¹³⁹ “Adıyaman: 47 yıl sonra CHP nasıl kazandı?”, BBC News Türkçe, YouTube, www.youtube.com

¹⁴⁰ “ABDURRAHMAN TUTDERE: ‘BU TOPRAKLARDA ÜRETİLEN BİR TÜTÜN NASIL KAÇAK OLUR?’”, Anka Haber Ajansı, erişim: ankahaber.net.

¹⁴¹ Bu ifade, Ekim 2024’te Adıyaman’da yazar ile yapılan görüşmede Abdurrahman Tutdere tarafından kullanılmıştır.

başkan profilini destekler şekilde, Tutdere, Mart ile Ekim 2024 arasında makamında 30.000 kişiyle görüşüğünü ifade etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu görüşmelerin temel nedenleri barınma sorunu (konutsuzluk veya niteliksiz konutlarda yaşama), işsizlik ve yoksulluktur. Barınma meselesi TOKİ tarafından yönetilse de¹⁴² ¹⁴³, belediye başka alanlara yatırım yaparak “sosyal belediye” olma yolunda adımlar atmaktadır. Deprem sonrası bazı kentsel sorunlar daha da karmaşıklaşmıştır. Bu çerçevede belediye, yaz aylarında kent için ciddi bir sorun hâline gelen suya erişim ve kanalizasyon suyunun artılarak temiz suya çevrilmesi konusunda Fransız Kalkınma Ajansı’yla birlikte çalışmalar yürütmektedir¹⁴⁴. Deprem sonrasında oluşan hafriyat ve başlayan yeni inşaat faaliyetleri nedeniyle, Adıyaman’daki çevre kirliliği daha da artmıştır. Uluslararası projeler belediye açısından hem başka aktörlerle bağlantı kurma hem de uluslararası fonları çekme aracı olarak önem kazanmıştır. Bu kapsamda Adıyaman Belediyesi, Bulgaristan’ın Montana kentiyle iklimle ilgili konularda iyi uygulamaların paylaşımı ve belediye personelinin eğitimi üzerine odaklanan bir Avrupa Birliği projesi başlatmıştır. Ayrıca Temmuz 2024’te, İsviçre merkezli bir STK olan Solidar Suisse ile afet bölgelerinde barınma ve psiko-sosyal destek konularına odaklanan yeni bir proje hayata geçirilmiştir. Alman Kalkınma Ajansı (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit - GIZ) ise, “Depremden Etkilenen Belediyelerin Kentsel Hizmet Altyapısını Güçlendirmek İçin Teknik Destek Projesi” kapsamında Adıyaman’a destek vermektedir¹⁴⁵. Belediyenin yürüttüğü çeşitli projeler, kırılgan toplumsal kesimleri hedeflemektedir. Kadın ve gençlerin iş gücüne katılımını kolaylaştırmak ve meslek edinmelerini sağlamak amacıyla bir Meslek Edindirme Kursları - Kadın ve Gençlik Merkezi açılmıştır. Kentin sosyo-kültürel gelişimi, travma sonrası yeniden topluma kazandırma perspektifiyle ele alınmaktadır. Belediye, şehir merkezindeki Demokrasi Parkı çevresinde emekliler için bir çay ocağı, kadınlar için dinlenme alanı ve çocuklar için bir oyun odası açmıştır. Eğriçay Parkı’nın tam ortasında ise “Fortuna” adlı bir sosyal kafe (Fortuna Sosyal Tesisleri) faaliyete

¹⁴² “Adıyaman’ın yeni yerleşim yeri belli oldu”, TRT Haber, www.trthaber.com

¹⁴³ Türkiye’de büyükşehir belediyelerine, 1982 tarihli 3030 sayılı yasa ve sonraki düzenlemelerle imar ve şehir planlaması yetkileri verilmiştir (Bkz. 106 sayılı dipnot). Büyükşehirlere bağlı ilçe belediyelerinin imar ve şehir planlama konularında yetkileri bulunmamaktadır. Büyükşehir ve ilçe belediyesi statüsünde olmayan orta büyüklükteki şehirlerde ise imar planları hazırlama yetkisi belediyelere aittir. Ancak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ’nin yerel yönetimlerin yerine geçme yetkisi, özellikle doğal afet sonrası süreçlerde, devletin şehircilik alanındaki etkisini büyük ölçüde artırmaktadır. Bu nedenle, Adıyaman’daki yapılaşma projelerinin büyük kısmı kamu ve yarı kamu kurumlarınca yürütülmektedir. Bkz. B. Açımız, “Le droit de l’urbanisme en Turquie”, Droit de l’Aménagement, de l’Urbanisme et de l’Habitat, 2013, GRIDAUH, s. 559-570, <https://shs-cairn-info.fr>

¹⁴⁴ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁴⁵ “Depremden Etkilenen Belediyelerin Kentsel Hizmet Altyapısını Güçlendirmek İçin Teknik Destek Projesi”. Devam eden uluslararası projelerin listesi Adıyaman Belediyesi’nin resmî sitesinde mevcuttur: www.adiyaman.bel.tr

geçmiştir¹⁴⁶. 3 Ekim 2024’te düzenlenen açılış töreninde Belediye Başkanı, yalnızca kentin fiziki yeniden inşasına değil, aynı zamanda toplumsal bağların yeniden kurulmasına da önem verdiğini bir kez daha ifade etmiştir¹⁴⁷.

Ancak Belediye, mali kaynaklarındaki ciddi düşüş nedeniyle kamu hizmetlerine yönelik faaliyetleri hayata geçirmekte zorlanmaktadır. Türkiye’de belediyeler, bütçelerini oluşturmak ve kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak için büyük ölçüde merkezi devlete bağımlıdır¹⁴⁸. Belediyenin siyasi renginin değişmiş olması, devletin mali yardım payındaki azalmayı kısmen açıklasa da, bu düşüşün bir diğer nedeni de deprem sonrası uygulamaya konulan vergi muafiyetleriyle birlikte yerel vergilerin reel değerindeki gerilemedir. Deprem öncesine kadar emlak vergileri belediyenin başlıca gelir kaynaklarından birini oluşturmaktaydı¹⁴⁹. Aynı şekilde, belediyenin ve kamu yönetiminin diğer kademelerinin yol haritalarını planlama ve uygulama sürecinde karşılaştığı zorlukların da altı çizilmelidir. Bu zorluklar kısmen 6 Şubat 2023 depreminin bir sonucu olmakla birlikte, farklı düzeylerdeki kamu kurumları arasındaki siyasi iş birliğinin karmaşıklığından da kaynaklanmaktadır. CHP’nin yerel yönetimde göreve gelmesi, AKP’nin yerelde kurduğu güç sistemini sarsmıştır. Oysa önceki AKP’li belediyeler, merkezi devletin yereldeki uzantısı gibi hareket ederek kamu hizmetlerinde bir tür aracı rolü üstlenmişti¹⁵⁰. Bugün ise yerinden yönetim (belediye) ile taşra teşkilatı (valilik) arasındaki uyumsuzluk, kamu hizmetlerinde bir tür “pikselleşme”¹⁵¹ yaratmakta; yani parçalı, eşgüdümsüz ve yavaş ilerleyen bir yapı ortaya çıkmaktadır. Belediyenin ve valiliğin farklı partilere mensup olması nedeniyle, aralarında örtük bir rekabet oluşmuş ve bu durum kamu hizmetlerinin etkinliğini zayıflatmıştır. Bu tür partizan çatışmaların doğurduğu işleyiş bozuklukları, kentin kalkınma perspektiflerine zarar vermektedir. Örneğin, Adıyaman’ın turistik cazibesini artırmak gerektiği konusunda genel bir uzlaşa bulunsa da, bu alanda faaliyet gösteren kişiler, belediye, valilik ve Turizm Bakanlığı temsilcilerinin uzun vadeli ortak bir plan hazırlamakta zorlandıklarını vurgulamaktadır¹⁵².

¹⁴⁶ Bu isim rastgele seçilmemiştir. “Fortuna”, Nemrut Dağı’ndaki kabartmalarda tasvir edilen beş tanrıdan biridir.

¹⁴⁷ “Adıyaman Yeni Mekanına Kavuştu: İlk Limonatalar Başkanımız Tutdere’den”, Adıyaman Belediyesi, 3 Ekim 2024, www.adiyaman.bel.tr.

¹⁴⁸ U. Bayraktar ve E. Massicard, “La décentralisation en Turquie”, Agence française de développement, Focales, s. 104, <https://shs.hal.science>

¹⁴⁹ Kişisel görüşme, Mayıs 2024, Adıyaman.

¹⁵⁰ Güneydoğu Anadolu’da belediye yönetimlerini kazanan Kürt yanlısı siyasi aktivistler üzerine yazan B. Gourisse ve G. Dorronsoro, belediye düzeyinin, ulusal siyaset sahnesinde marjinalleştirilen partiler için bir iktidar alanına erişim aracı olduğunu vurgular. Onlara göre, “Belediye düzeyi, 2002’den bu yana AKP iktidarı altında gelişen tekelleşme mantığına karşı bir denge unsuru işlevi görmektedir.” Bkz. G. Dorronsoro ve B. Gourisse, “Une clé de lecture du politique en Turquie : les rapports État-Partis”, Politix, cilt 27, sayı 107, 2014, s. 195-218, erişim: www.shs.cairn.info.

¹⁵¹ Çevirmen Notu: Pikselleşme burada bulanıklaşma anlamında kullanılmıştır.

¹⁵² Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

Adıyaman’ın Açılım Perspektifleri: “Tarım, Tekstil, Turizm”¹⁵³

Depremi yarattığı tahribat, Adıyaman’ın sosyo-ekonomik gelişimi üzerinde ağır bir yük oluştursa da, Abdurrahman Tutdere’nin belediye başkanlığına gelmesiyle birlikte kent için yeni bir açılım süreci başlamış görünmektedir. Yeniden inşa süreci yalnızca altyapıdan ibaret değildir; kentin ekonomik dinamizminin de (yeniden) kurulması gerekmektedir. Bu doğrultuda şehir, üç temel ekonomik sektöre dayanmayı planlamaktadır: Tarım, tekstil ve turizm¹⁵⁴.

Öncelikle, Adıyaman ilinin ekonomik faaliyetlerinin büyük ölçüde hâlâ tarıma dayandığını hatırlatmak gerekir. Ancak, bu sektör içinde bile Gaziantep ile yapılan bir karşılaştırma, Adıyaman’ın verimlilik açısından önemli ölçüde geri kaldığını ortaya koymaktadır. Bu analizde, 6 Şubat 2023 depreminden kaynaklanan etkileri dışarda tutmak amacıyla 2022 yılına ait veriler kullanılacaktır. İlk olarak, iki ilin toplam ihracat verileri kıyaslandığında aralarında büyük bir uçurum olduğu görülmektedir: 2022 yılında Gaziantep ili toplam 10.172.779.000 dolar değerinde mal ihraç etmişken, Adıyaman’ın ihracat değeri yalnızca 82.968.000 dolar olmuştur. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi, 2022 yılında Adıyaman’ın toplam 174.336 hektarlık ekili tarım arazisi bulunmaktaydı. Gaziantep’te ise bu alan 127.726 hektardır¹⁵⁵. Ancak üretim miktarlarına bakıldığında, Adıyaman 585.109 ton bitkisel ürün üretmişken, Gaziantep aynı yıl 957.105 tonluk bir üretim gerçekleştirmiştir¹⁵⁶. Adıyaman’ın küçükbaş hayvancılıkta Gaziantep’e kıyasla yaşadığı verimlilik açığı da belirgindir (2022’de Adıyaman’da 333.505 baş, Gaziantep’te 851.390 baş; 2023’te Adıyaman’da 301.297 baş, Gaziantep’te 845.036 baş). Buna karşın büyükbaş hayvancılıkta fark daha az çarpıcıdır (2022’de Adıyaman’da 100.618 baş, Gaziantep’te 197.073 baş; 2023’te Adıyaman’da 107.175 baş, Gaziantep’te 200.952 baş)¹⁵⁷. Bu tablo karşısında Adıyaman’ın yeni belediye yönetimi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine destek vermek amacıyla çeşitli adımlar atmakta, örneğin bir mezbaha ile hayvan alım-satım pazarı inşasına destek vermektedir. Ayrıca, yeni bir un fabrikası inşası için de ihale süreci başlatılmıştır¹⁵⁸.

Sanayi açısından bakıldığında, Adıyaman ili için potansiyel kalkınma alanlarından biri tekstildir. 2001 yılında 41 tekstil fabrikası varken, bu rakam 2011 yılında 92’ye yükselmiştir¹⁵⁹. 2022 yılında, yani depremden

¹⁵³ "Tarım, tekstil, turizm." Yazar tarafından gerçekleştirilen görüşmeden alıntı, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁵⁴ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁵⁵ Tüm bu veriler, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) çevrimiçi platformu "e-hizmetler" “il göstergeleri” başlığından alınmıştır. Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr>.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁵⁹ Bakırcı, op. cit.

önce, Adıyaman’da faaliyet gösteren 265 tekstil fabrikası yaklaşık 22.000 kişiye istihdam sağlamaktaydı¹⁶⁰. Bu fabrikalar, büyük oranda uluslararası hazır giyim markaları için üretim yapıyordu. Ancak, felaketin ardından üretimin düşük rekabet gücü ve sanayicilerin devlet desteği olmadan fabrikalarını yeniden faaliyete geçirmekte yaşadığı zorluklar, toparlanma sürecini sekteye uğratmaktadır¹⁶¹. İlin ulusal ve küresel ticaret ağlarına entegre olmasına hâlâ birçok engel bulunmaktadır. İstihdam yaratan bir diğer sektör de inşaatır, ama ne yazık ki uzun vadeli bir kalkınma perspektifi sunmamaktadır: Yeniden inşa sürecinin en fazla beş yıl içinde tamamlanması beklenmektedir (hatta daha az sürede – tüm nüfusun iki yıl içinde yeni konutlara yerleştirilmesinin hedeflendiği açıklanmıştır)¹⁶². Devlet-AKP yapısının uzantısı olan yarı kamu niteliğindeki TOKİ’nin orta vadedeki varlığı ise bir tür dolaylı siyasi denetim kurmaktadır. Üstelik dışarıdan gelen inşaat firmalarının büyük bir kısmının kendi işçilerini beraberlerinde getirdiğinden, bu sektördeki ekonomik getiriler yerel halka pek yansımayacaktır¹⁶³. Türkiye’de inşaat sektöründeki kamu ihalelerinin dağıtım biçimi, devletin iç içe geçtiği kayırmacı ağların gücünü gözler önüne sermektedir. Çoğu zaman, ihaleleri alan şirketler ilin dışından gelmekte ve kendi iş gücünü de beraberinde getirmektedir.

Bu koşullar altında, Adıyamanlılar için en büyük ekonomik kalkınma umudunu turizm temsil etmektedir. Kentin özellikle Nemrut Dağı başta olmak üzere çok değerli bir kültürel ve tarihsel mirası vardır. Buna rağmen, turizm sektörüne yapılan yatırımlar şu ana kadar son derece sınırlı kalmıştır¹⁶⁴. Oysa bölgedeki diğer şehirler turizm alanında dinamizm ve yaratıcılık sergilemeyi başarmıştır. Örneğin Gaziantep, gastronomi tarihini bir marka hâline getirmiş, bölge mutfağını öne çıkaran mekânlara ciddi yatırımlar yaparak adını turizm haritasına yazdırmıştır¹⁶⁵. Şehir yalnızca ünlü Gaziantep fıstığı üretimiyle bağlantılı gastronomi turizmini değil, aynı zamanda kültürel miras alanlarını da ön plana çıkarmasını bilmiştir. Özellikle Zeugma antik kenti, açılan müzeler sayesinde önemli bir çekim noktası hâline gelmiştir¹⁶⁶. Mardin’de ise (özellikle yerli) turizmde yaşanan büyüme büyük ölçüde tanıtım faaliyetleriyle sağlanmış, bu süreçte yerel halkın da katılımıyla yürütülen kentin tarihi dokusunu koruma politikaları belirleyici olmuştur¹⁶⁷. 2021 yılında Gaziantep, Kültür ve Turizm

¹⁶⁰ İ. Gün, “Adıyaman’da tekstil sektöründe çarklar dönmeye başladı”, Anadolu Ajansı, 29 Nisan 2023, www.aa.com.tr

¹⁶¹ “Adıyaman’ın Ekonomisi Yerinde Dönüşümle Ayakta Kalıyor, Üretim Gün Geçtikçe Değersiz Hale Geliyor”, Adıyaman Gazeteciler Cemiyeti, 11 Kasım 2024, cemiyet.org

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁶⁴ Pek çok Adıyamanlı, turizm söz konusu olduğunda şehri Gaziantep ile karşılaştırmakta; “fıstık şehri” başarılı bir turizme açılma örneği olarak görülmektedir. Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁶⁵ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁶⁶ Zeugma Müzesi 2011 yılında Gaziantep’te açılmıştır.

¹⁶⁷ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

Bakanlığı’ndan belgeli konaklama tesislerinde 732.979 turist ağırlamıştır¹⁶⁸ ; aynı yıl bu sayı Mardin’de 201.339’dur¹⁶⁹. Adıyaman’da ise sadece 111.833 turist konaklamıştır¹⁷⁰. Nemrut Dağı, Adıyaman’dan ulaşılabildiği gibi Malatya üzerinden de ziyaret edilebilen bir yerdir. Bu alan 2007 yılında yaklaşık 60.000 turist tarafından ziyaret edilmiş, 2022’de bu sayı 250.000’e ulaşmıştır. Ancak 2023 depreminin ardından ziyaretçi sayısı yeniden 60.000’e düşmüş, 2024’te ise 100.000’e yükselmiştir¹⁷¹. Bu ziyaretçilerin yaklaşık %90’ı yerli, %10’u yabancı turistlerden oluşmaktadır¹⁷². Günümüzde hedef, 2022 yılındaki rakamların yeniden yakalanması ve mümkünse aşılmasıdır. Kültürel miras alanlarının fiziksel olarak korunup tanıtılması, kamu makamları için öncelikli bir amaç hâline gelmiştir. Bu çerçevede, Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, dokuz farklı miras alanında ziyaretçi karşılama noktaları oluşturmayı hedeflemektedir: Kızılın Köprüsü, Besni Eski Şehir, Turuş Mezarlığı, Palanlı Mağaraları, Taşgedik Köyü, Karakuş Tümülüsü, Cendere Köprüsü, Kâhta Eski Kalesi ve Arsameia Antik Kenti¹⁷³. Bu girişimle eş zamanlı olarak, Perre (Pirin) harabeleri gibi Kommagene dönemine ait yerlerde arkeolojik kazılar yeniden başlatılmıştır. Komşu ilçe Gölbaşı’nda ise yakın zamanda Roma dönemine ait bir oda mezarı ve kadın figürlü bir kabartma keşfedilmiştir¹⁷⁴. Bu miras alanlarının tanıtımına, onları tarihselleştirme çabası¹⁷⁵ da eşlik etmektedir ama ortaya çıkan yayınlar, ilin tarihinin tüm katmanlarını bir araya getirecek bütüncül bir anlatı sunamadığından bazı kesitler hâlâ açığa çıkamamaktadır. Öte yandan, ilde turizmin yeniden canlandırılması için uygun bir altyapının kurularak ziyaretçilerin Adıyaman’a ulaşım konaklayabilmesi için gerekli koşulların oluşturulması gerekmektedir. 6 Şubat depremi ve bunu izleyen yavaş yeniden inşa süreci, kentin cazibesini önemli ölçüde azaltmıştır. Adıyaman’da işlevsel ya da sağlam nitelikte çok az otel kalmıştır. Güneydoğu Anadolu’daki tur operatörleri de Adıyaman’ı tur rotalarından çıkarmış ya da sadece kısa süreli duraklar şeklinde programa dâhil etmektedir¹⁷⁶. Turizm ekonomisinin farklı boyutlarını hesaba katan bütünlüklü bir kalkınma planı henüz oluşturulmamıştır.

¹⁶⁸ “2021 Yılı Turizm İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri İl-İlçe Tablosu”, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://yigm.ktb.gov.tr>

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Müze müdürüyle yapılan görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ “Adıyaman’da Roma dönemine ait oda mezar bulundu”, Haber Türk, 18 Ekim 2024, www.haberturk.com.

¹⁷⁵ İlin tarihine dair Seydi Vakkas Toprak, gastronomisine dair ise Mehmet Öncü tarafından yayımlanmış akademik çalışmalar mevcuttur. Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürü’ne göre, bu tür tarih yazımı çalışmaları 1980’li yıllardan bu yana yürütülmektedir.

¹⁷⁶ Genellikle GAP turlarına odaklanan, baraj turizmini de içeren turlar.

Adıyaman’ın turistik çekiciliği henüz tam anlamıyla sağlanamamış olsa da, dış dünyanın kente giderek daha fazla ilgi göstermesi, yavaş da olsa bir açılıma işaret etmektedir. Depremi ardından çok sayıda Adıyamanlı, kente dönerek yeniden inşa sürecine katkıda bulunmuştur; bazıları, bu felaketin ardından aidiyet duygularının yenilendiğini dile getirmektedir¹⁷⁷. En önemlisi ise, Adıyaman ulusal düzeyde artık daha görünür hâle gelmiştir. Depremden bu yana pek çok siyasetçi kenti ziyaret etmiştir: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu, aynı zamanda Türkiye Belediyeler Birliği Başkanı sıfatıyla, bu kuruluşun 28 Ağustos 2024’te Adıyaman’da düzenlenen yönetim kurulu toplantısına katılmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanı olarak Temmuz 2024’te göreve başlayan ve aynı zamanda İmamoğlu’nun İstanbul’daki eski rakibi olan Murat Kurum, TOKİ tarafından inşa edilen yeni konutları yerinde incelemek amacıyla 4–5 Ekim tarihlerinde Adıyaman’a gitmiştir. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş ise, Türkiye Tarihi Kentler Birliği Başkanı sıfatıyla 5 Ekim’de Adıyaman’ı ziyaret etmiştir. 2025 yılı 6 Şubat’ında Adıyaman’da düzenlenen deprem anma töreni de çok sayıda siyasetçiyi bir araya getirmiştir. İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, Emniyet Genel Müdürü Mahmut Demirtaş, Çalışma Bakan Yardımcısı Ahmet Aydın, CHP Genel Başkanı Özgür Özel, Adıyaman Valisi Osman Varol ve İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Cemil Tugay bu törene katılan isimler arasındadır¹⁷⁸. Aynı gün, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Murat Kurum da Adıyaman’da “Bir Oluruz” başlıklı bir konferansta birlikte yer almışlardır¹⁷⁹. Kentin aşamalı olarak dışa açılması, kısmen yeni belediye başkanının CHP ağına dayanarak sağlanmaktadır. Bu ağ, Adıyaman’ı son yerel seçimlerde muhalefet tarafından kazanılan kent ve metropollerle ilişkilendirmektedir¹⁸⁰. Adıyaman böylece CHP’nin yerel yönetimleri yeniden sahiplenme süreci içine dâhil olmuş görünmektedir. Bu süreç, belediyelerin birbirine bağlanması yoluyla merkez-taşra arasındaki güç dengelerinin yeniden kurulmasını hedefleyen bir karşı güç inşasını ifade etmektedir. Öte yandan, farklı siyasi partilerden gelen isimlerin kenti ziyaret etmesi, yaklaşan seçimler öncesinde artan bir rekabetin habercisi olabilir. Bu durum aynı zamanda Adıyaman’a yönelik ilginin yeniden canlandığını ve siyasi izolasyon döneminin belki de sona erdiğini göstermektedir.

¹⁷⁷ Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁷⁸ M. Ferit Binzet, “6 Şubat’ın ikinci yıldönümünde Adıyaman: Saat 04:17’de anma töreni düzenlendi”, Medyascope, 6 Şubat 2025, <https://medyascope.tv/>

¹⁷⁹ “Adıyaman’da Deprem Şehitleri Anıldı”, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 6 Şubat 2025, <https://csb.gov.tr>

¹⁸⁰ Abdurrahman Tutdere’nin en yakın danışmanlarından biri, daha önce İzmir Belediyesi’nde çalışmış ve iki kentin siyasi ağlarının birbirine bağlanmasına katkı sağlamıştır.

Sonuç

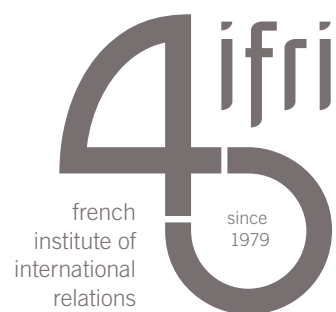
Adıyaman, uzun vadede devlete sadakatini ve bağımlılığını korumuş, Türkiye'nin kenarda kalmış ve hatta ihmal edilmiş muhafazakâr bir kentidir. Bu sadakat, büyük ölçüde toplumsal çatışmalardan uzak, bir arada yaşama kültürüne ve kentin içine kapalı yapısının desteklediği sosyal muhafazakârlığa dayanmıştır. Bu bağlamda Adıyaman'ın merkezi ve tüm ilçeleri, “devlete sadık, muhafazakâr ve ekonomik olarak devlete bağımlı, huzurlu bir çevre” modeli olarak tanımlanabilecek bir “Adıyaman modeli” oluşturmıştır.

1954 yılında kente il statüsü verilmesiyle kentin kalkınıp dışa açılacağı umudu doğmuştu. Ancak komşu illerin orta ölçekli şehirleşme sürecine ayak uydurmasına rağmen, Adıyaman bu dönüşümün gerisinde kalmış ve görece yalıtılmış yapısını sürdürmüştür. Bu kapalı model, muhafazakâr siyasi hareketlerin kentte siyasi üstünlüğünü korumasına imkân tanımıştır; nitekim AKP, 2004'ten 2024'e kadar belediyeyi aralıksız elinde tutmuştur.

Bununla birlikte, 6 Şubat 2023 depreminin ardından uzun süredir göz ardı edilen bu “sahipsiz şehrin”¹⁸¹ halkı, büyük bir seferberlik başlatmıştır. 2023 seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'a ve iktidar partisine doğrudan bir siyasi fatura kesilmemiş olsa da, 31 Mart 2024 yerel seçimleri çarpıcı bir kopuşu işaret etmiştir: Adıyaman, sadece 47 yıllık muhafazakâr egemenliğe değil, aynı zamanda devlete koşulsuz sadakat ve bağımlılıkla tanımlanan “Adıyaman modeli”ne de son vermiştir. Uzun süre ertelenen bu açılım, Adıyamanlılar için psikolojik bir direnç kaynağına dönüşmüştür: “Depremi enkazından umut doğdu.”¹⁸²

¹⁸¹ “Sahipsiz şehir” ifadesi, halk arasında yaygın olarak kullanılmakta ve güçlü bir terk edilmişlik hissini yansıtmaktadır. Kişisel görüşme, Ekim 2024, Adıyaman.

¹⁸² Bu ifade, Adıyaman Belediye Başkanı Abdurrahman Tutdere ile yapılan bir görüşmeden alınmıştır, Mayıs 2024, Adıyaman.

27 rue de la Procession 75740 Paris cedex 15 – France

Ifri.org